

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Тенденции на престъпността в България 2010 – 2020

**ТЕНДЕНЦИИ
НА ПРЕСТЪПНОСТТА
В БЪЛГАРИЯ
2010 – 2020**

Настоящият доклад проследява тенденциите на престъпността в България за периода 2010 – 2020 г. въз основа на националните виктимизационни изследвания и полицейската статистика. Специален фокус на доклада е темата за необхванатата от полицейската статистика престъпност – „полицейските филтри“ и латентната (незаявена) престъпност, като са изследвани основните причини и фактори зад тези две явления. Анализът се спира и на ролята на Националната система 112 и препоръки за повишаване активността на гражданите при съобщаване на престъпления.

Автори:

Д-р Атанас Русев, Старши анализатор, Програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Д-р Александър Герганов, Старши анализатор, Икономическа програма, Център за изследване на демокрацията

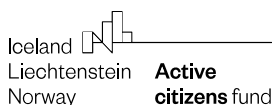
Тихомир Безлов, Старши анализатор, Програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Редакционен съвет:

Д-р Огнян Шентов

Д-р Моис Файон

Росица Джекова

www.activecitizensfund.bg

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Центъра за изследване на демокрацията и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.

ISBN: 978-954-477-402-8

© 2020, Център за изследване на демокрацията

Всички права запазени.

София 1113, ул. „Александър Жендов“ №5

тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233

www.csd.bg, csd@online.bg

Съдържание

Резюме.....	7
Увод.....	11
1. Общи тенденции.....	15
1.1. Динамика на конвенционална престъпност.....	15
1.2. Основни фактори, определящи динамиката на конвенционалната престъпност.....	18
1.3. Анализ на отделните типове престъпления.....	20
2. Необхваната от полицейската статистика престъпност.....	41
2.1. Полицейски филтри.....	41
2.2. Латентна престъпност.....	47
3. Ролята на телефон 112 при регистрацията на престъпленията в Българи.....	57
3.1. Разпознаване и използване на телефон 112.....	57
3.2. Подаване на сигнал за престъпление на телефон 112.....	59
3.3. Регистриране на престъпления, за които е подаден сигнал на телефон 112.....	62
Заклучение.....	65
Приложение.....	67

Таблицы

Таблица 1.	Изследвани фактори, влияещи върху нивата на съобщаване от гражданите.....	50
Таблица 2.	Основни теми в националното изследване на престъпността.....	68
Таблица 3.	Полицейската статистика и виктимизационните изследвания.....	74

Фигури

Фигура 1.	Национално изследване на престъпността – обхват и виктимизационен индекс.....	11
Фигура 2.	Регистрирана и необхваната от полицейската статистика престъпност.....	13
Фигура 3.	Виктимизационен индекс и полицейска статистика.....	16
Фигура 4.	Регистрирани престъпления от МВР (1980 – 2018).....	17
Фигура 5.	Динамика на конвенционалната престъпност и безработица.....	19
Фигура 6.	Динамика на конвенционалната престъпност и демографски промени в групата на младите мъже – 15-29 г. (2000 – 2019).....	20
Фигура 7.	Регистрирани умишлени убийства в страната.....	21
Фигура 8.	Умишлени убийства на 100 хил. души население в Европа (2018).....	22
Фигура 9.	Умишлени убийства – относителна промяна в % (2018 спрямо 2011 г.) за някои европейски държави.....	23
Фигура 10.	Нападения с телесна повреда – полицейска статистика и НИП.....	24
Фигура 11.	Регистрирани кражби на моторни превозни средства в България.....	26
Фигура 12.	Кражби на моторни превозни средства по страни в ЕС (2018).....	27
Фигура 13.	Кражби от МПС според НИП и МВР.....	28
Фигура 14.	Взломни кражби, регистрирани от полицията и според НИП (2006 – 2019).....	30
Фигура 15.	Дял на жертвите на взломните кражби от населението на България (2006 – 2019).....	31
Фигура 16.	Регистрирани кражби с взлом в ЕС на 100 хил. души – относителна промяна в % (2017 спрямо 2008 г.).....	32
Фигура 17.	Взломни и домови кражби, регистрирани от полицията и според НИП (2006 – 2019).....	33
Фигура 18.	Дял на жертвите на кражба от прилежащо помещение – % от населението (2006 – 2019).....	34
Фигура 19.	Дял на жертвите на кражби на лично имущество – % от населението (2006 – 2019).....	35
Фигура 20.	Джебчийски кражби – полицейска статистика и НИП (2006 – 2019).....	36
Фигура 21.	Грабежи според НИП и полицейска статистика.....	37

Фигура 22.	Грабежи според полицейските регистрации на 100 хил. население – осреднени стойности (2016 – 2017).....	38
Фигура 23.	Регистрирани грабежи – относителна промяна (2017 спрямо 2008 г.).....	39
Фигура 24.	Заявени и незаявени престъпления според НИП (2006 – 2019).....	42
Фигура 25.	Жертви на поне едно от 8-те престъпления (2019).....	43
Фигура 26.	Ниво на заявяване в полицията на 8-те най-разпространени престъпления.....	47
Фигура 27.	Съобщаване за престъпление в полицията според степента на образование на лицата.....	51
Фигура 28.	Разпределение на лицата с различна степен на тревожност от влизане с взлом, според дела на съобщици/несъобщици.....	52
Фигура 29.	Причини, поради които гражданите не съобщават престъпления в полицията.....	53
Фигура 30.	Причини за несъобщаване в полицията по типове престъпления.....	54
Фигура 31.	Нива на доверие и недоверие към полицията в България.....	55
Фигура 32.	Представи за тенденциите на конвенционалната престъпност.....	56
Фигура 33.	Структура на позвъняванията на телефон 112 (2019).....	58
Фигура 34.	Свързване с полицията при различни типове престъпления.....	59
Фигура 35.	Предпочитани начини за подаване на сигнал за престъпления от гражданите в зависимост от големината на населеното място.....	60
Фигура 36.	Предпочитани начини за подаване на сигнал за престъпление от гражданите в зависимост от образованието и възрастта на жертвата.....	61
Фигура 37.	Основни причини да не се подаде сигнал за престъпление на телефон 112.....	62
Фигура 38.	Брой подадени сигнали за престъпления на 112 и брой регистрирани престъпления от полицията на 1000 души население в България.....	63
Фигура 39.	Структура на полицейската статистика и теми, включени в НИП.....	69
Фигура 40.	Връзката между НИП и полицейската статистика.....	70
Фигура 41.	Категории престъпления в полицейската статистика и в НИП.....	73

Резюме

Националното изследване на престъпността (НИП) е инструмент, въведен от Центъра за изследване на демокрацията в обществената практика в България през 2001 г., който дава възможност за задълбочен анализ на тенденциите и размера на престъпността в България. Всяка година НИП събира информация чрез национално представително социологическо изследване – „виктимизационно изследване“, или изследване на жертвите на престъпността. Чрез този метод се получава надеждна информация както за регистрираните от полицията, така и за незаявените от жертвите престъпления. Методът и въпросите, използвани в НИП, възприемат подхода и методиката на Международното виктимизационно изследване на престъпността (ICVS), разработено от Междурегионалния научен център на ООН за изследване на престъпността и правосъдието (UNICRI). Към тях са добавени допълнителни модули, специфични за престъпността в България. Изследването обхваща най-масовите категории престъпления против собствеността и против личността: кражби на и от МПС, домови кражби, кражби на лични вещи и нападения и заплахи.

Икономическата криза от 2009 г. е съпътствана с влошаване на криминогенната обстановка и пик в конвенционалната престъпност, който продължава до 2010 според полицейска криминална статистика и до 2012 г. според данните от НИП. След пика на конвенционалната престъпност в периода 2009 – 2012 г., общата тенденция по отношение на конвенционалните престъпления в България показва, че този тип престъпност устойчиво намалява до 2019 г. Този устойчив спад се наблюдава и при полицейската криминална статистика и виктимизационния индекс (Фигура 1). Според полицейската статистика, 2019 е годината с най-малък брой престъпления от 1991 г. насам, като спадът на криминални инциденти е устойчив в последните 9 години. Националното изследване на престъпността също регистрира най-ниския процент престъпления през 2019 г. от началото на провеждането на изследването през 2001 г.

В най-голяма степен за общия спад на престъпността допринася устойчивото намаление на случаите в следните категории: умишлени убийства, нападения, кражби на автомобили, кражби от жилища с взлом, джебчийски кражби. По-динамична е ситуацията с кражбите на части и вещи от автомобили и грабежите, и въпреки че те са на по-ниски нива през 2019, при тях има изразен ръст в периода 2012 – 2016 г. Освен това, при последните две категории има най-големи разминавания между полицейската статистика и НИП. В европейски план, при престъпленията против собствеността България се нарежда сред страните с нива, по-ниски от средното за ЕС, но за сметка на това при умишлените убийства нивата все още остават над средните.

Оценката на динамиката и тенденциите при конвенционалната престъпност в България потвърждава много от изводите на предходните изследвания и извежда социално-икономическите фактори и по-конкретно безработицата, както и демографските фактори – абсолютният брой на младите мъже между 15 и 29 години, като основни при обяснението на тенденциите в престъпността.

Необхваната от полицейската статистика престъпност

НИП показва, че в България има много висок процент престъпления, които не са обхванати от официалната полицейска статистика. Анализът на данните идентифицира два основни механизма зад тази „скрита престъпност“. Първият е свързан с т.нар. „полицейски филтри“, когато престъпленията се съобщават от гражданите, но не се регистрират от полицията.

Вторият механизъм е свързан с незаявяването на престъпленията от жертвите – това е т.нар. „латентна“ или незаявена престъпност. Съпоставянето на данните на НИП с тези на полицейската статистика позволява сравнително точно да се оценят нивата както на институционалните филтри, така и на латентната престъпност.

Резултатите от НИП показват намаляване на нивата на битовата престъпност в периода 2010 – 2019 г., но не толкова драстично, колкото регистрират службите – общият брой престъпления според НИП през 2019 г. е съпоставим с броя през 2014 г., а полицията, от друга страна, регистрира над два пъти по-малко престъпления през 2019 г. в сравнение с 2014 г. – най-ниският процент регистрирани престъпления (от всички заявени) след 2012 г. Това разминаване се дължи именно на т.нар. „полицейски филтри“. Няколко са основните причини полицията да не регистрира престъпления, заявени от гражданите, но е трудно да се направи количествена оценка за тежестта на всяка от тях в българския контекст:

- Политически и управленски натиск за по-ниска престъпност е най-често дискутираната причина в България.

- „Полицейската организационна култура“, която се опитва да намали общия брой на регистрациите или превръща тежките и опасни престъпления в по-леки с цел да намали кариерните щети за ръководителите на РПУ/ОДМВР.

Въпреки редица нововъдени през последните 10 години мерки за подобряване на вътрешно-ведомствения контрол върху регистрацията на престъпленията, резултатите от НИП сочат, че тези мерки все още не водят до значително подобрение в нивата на регистрацията.

Незаявената, или латентната, престъпност е безспорно най-значимият фактор за големия брой нерегистрирани престъпления в България. НИП показва, че през 2019 г. освен най-ниското ниво на регистрирани престъпления от полицията е налице и рекордно висок процент незаявени престъпления от гражданите, като над 60% от жертвите на престъпления не са съобщили за това.

Направеният статистически анализ за влиянието на различни фактори върху нивата на заявяване на престъпления показва, че за разлика от други страни, в България демографските и социално-икономическите фактори като пол, възраст, големина на домакинството, заетост, материално положение, местоживеене не оказват значимо влияние върху нивата на съобщаване на престъпления от жертвите в полицията. Три са основните фактори, които имат влияние:

- Завършено образование – по-високото образование увеличава вероятността да се съобщи престъпление на полицията при равни други условия

- Безпокойство от влизане в взлом в собствения дом – анкетираните лица, които смятат, че е по-вероятно да влязат с взлом в дома им, е по-вероятно да докладват в полицията.

- Тип престъпление – жертвите на кражби на МПС и домове кражби е по-вероятно да заявят това в полицията, докато жертвите на кражби на селскостопанска продукция е по-вероятно да не го направят.

Основните причини, посочвани от гражданите за несъобщаване на престъпления са свързани с липсата на доверие в полицията – „Полицията няма да направи нищо“ и „Полицията не може да направи нищо“. Въпреки че според Евробарометър през последните години доверието в българската полиция бавно расте, то все пак остава значително под средното ниво за ЕС страните.

Ролята на телефон 112

От 2011 г. системата на телефон 112 е основна точка за контакт на гражданите с полицията, в случай че станат жертви или свидетели на престъпление. Над 95% от населението в страна би използвало телефон 112 при спешен случай, като 24% са се обаждали, за да повикат полиция през последните пет години.

Данните от НИП показват, че през 2019 г. подаването на сигнал за престъпление на телефон 112 е най-често използваният начин за осъществяване на контакт с полицията от страна на жертвите на престъпления. Въпреки това, все още значителен брой граждани предпочитат да заявят престъпление директно на място в съответното РПУ или да се обърнат към своя районен полицай.

Жертвите на престъпления в големите градове и столицата по-често подават сигнал на телефон 112, докато в малките градове и селата предпочитан начин е да се подаде сигнал на място в РПУ или до полицая, отговарящ за техния район или квартал. Сред по-възрастните жертви на престъпления е по-малък дялът на тези, подали сигнал на телефон 112, в сравнение с по-младите жертви. Жертвите на престъпления с висше образование по-често предпочитат подаване на сигнал чрез телефон 112, в сравнение с тези със средно и основно образование.

По отношение на идентифицираните в анализа проблеми при регистрацията на престъпленията срещу гражданите могат да се направят следните препоръки:

Проблем	Възможни мерки
Ниско ниво на заявяване на престъпления поради ниско доверие на гражданите към полицията	<p>По-висока и ефективна информационна активност особено на локално ниво от страна на местните полицейски структури.</p> <p>Активна кампания от страна на МВР за поощряване на гражданите да използват телефон 112 за заявяване на престъпления.</p>
Нерегистриране от полицията на заявени престъпления от гражданите (полицейски филтри*)	<p>Свързване на информационните системи на телефон 112 и полицейските управления и създаване на общ електронен регистър за подадените сигнали от гражданите, в който да постъпват както повикванията на телефон 112, така и сигналите, подадени на място в РПУ или към районния полицай. Тази мярка следва да се въведе заедно с хармонизиране на алгоритмите за регистриране на подадените сигнали.</p> <p>Въвеждане на механизъм за систематична обратна връзка към гражданите, подали сигнал за престъпление чрез телефон 112. Разработване и въвеждане на процедура за периодично търсене на информация от гражданите, подали сигнал на телефон 112 относно реакцията на полицията и последващите действия (напр. регистриране на престъплението, разследване).</p>

Предложените мерки целят да подпомогнат преодоляването на устойчивите нагласи за недоверие към полицията сред населението и широко разпространените убежденията, че няма смисъл да се съобщават престъпленията. Също така, мерките биха позволили по-висока прозрачност и отчетност пред гражданите от страна на полицията и намаляване на нивата не само на нерегистрираната престъпност, а в дългосрочен план – благодарение на повишаване на доверието в полицията – и на незаявената престъпност.

Увод

Проблемът с престъпността е една от най-силно доминиращите и остри теми в българското общество през последните 30 години. В края на 90-те години, наред с феномена на „силовите групировки“ – българският вариант на организираната престъпност, огромният брой всекидневни криминални инциденти създава усещане за несигурност и страх у българските граждани. В резултат на това, през този период в обществото се наслага изключително силно недоверие към информацията, получавана от институциите, особено към данните за криминалната ситуация в страната.

В този контекст Центърът за изследване на демокрацията за първи път разработва и предлага алтернативен инструмент за оценка на престъпността в страната – националното изследване на престъпността (НИП). Първото национално изследване е проведено през 2002 г. с фокус върху конвенционалната престъпност¹, или това, което политици и медиите обикновено наричат битова престъпност. Изследването използва методиката на Международното виктимизационно изследване на престъпността (ICVS)², която е адаптирана, като са добавени модули със специфични за българския криминален контекст въпроси.

ФИГУРА 1. КАКВО ИЗМЕРВА НИП

¹ Под конвенционална престъпност в случая се разбират престъпленията против личността (нападение, заплаха, нанасяне на телесна повреда, сексуални посегателства) и престъпленията против собствеността (кражба на автомобил и кражба от автомобил, кражба от жилище с взлом, кражба на лично имущество и кражба на селскостопанска продукция).

За оценката на българската конвенционална престъпност допълнително е конструиран „виктимизационен индекс“. Той показва дела на българските граждани, станали жертва на поне едно от осемте най-често регистрирани престъпления в страната – кражби на МПС, кражби от МПС, кражби на велосипеди, кражби от жилище с взлом, опити за кражби от жилище с взлом, кражби на лично имущество, грабеж, нападения/заплахи. Основното предимство на този индекс е, че позволява директно сравнение на данните, събрани посредством НИП, и на полицейската статистиката за регистрираните престъпления, публикувана ежегодно от МВР.

Националното изследване на престъпността постепенно се превръща в много повече от допълнителен източник на данни за конвенционалната престъпност в страната. Изследването относно виктимизацията на българските граждани при основните категории престъпления позволява сравнение на данните с полицейската криминална статистика на официално регистрираните престъпления в страната. Така НИП не само дава възможност да се оцени реалната ситуация и динамиката на престъпността в страната, но и да се оцени доколко криминалната статистика на МВР коректно отразява криминогенната обстановка, какъв е профилът на жертвите и каква е реакцията на полицейските служители. Проведените 14 национални проучвания в периода 2002 – 2019 г. показват, че като цяло официалната статистика на МВР регистрира обективно тенденциите в конвенционалната престъпност, но има периоди, в които се наблюдават значими различия с резултатите от НИП. Същевременно, полицейската статистика обхваща само част от извършените според НИП престъпления през годините, докато НИП предоставя информация и за престъпленията, които не са заявени в полицията.

През изминалите 18 години резултатите от НИП са повод и възможност за дискусия между независими експерти, политици, медии, граждани и ръководството на МВР относно динамиката на престъпността в страната и възможностите за подобряване на отчетността и прозрачността в работата на правоохранителните органи. Дебатът преминава през различни периоди – от скептицизъм и съмнения в данните на НИП от страна на институциите до откровени и открити обсъждания на резултатите. В крайна сметка това води до редица положителни промени по отношение на събирането и контрола на информацията в МВР, както и на публичността на методологията и данните относно регистрирането на престъпността в страната.

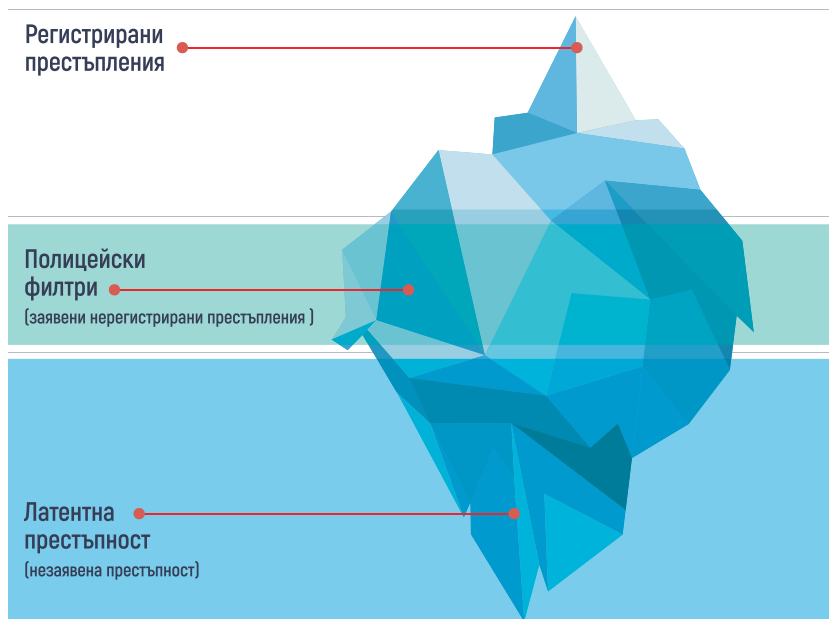
През годините се очертават различни особености на българската конвенционална престъпност и специфичните проблеми в българския контекст. Една от най-сериозните дискусии е предизвикана от проблема с т.нар. „институционални филтри“ – различните механизми, при които полицейските служители по кариерни или политически съображения не регистрират заявените от гражданите престъпления. Втората особено важна тема, която НИП поставя на общественото внимание, е високата латентност при докладването на извършени престъпления от населението, т.е. високият брой незааявени престъпления от страна на гражданите пред полицията.

2* Виктимизационно изследване е изследване на жертвите на престъпността, които имат пряк опит или лично са преживели престъпление. Методологията на изследването е представена в приложението към доклада. International Crime Victims Survey (ICVS) е стандартизиран въпросник, създаден през 1987 г. от група европейски криминолози (Van Dijk, Mayhew, Killias, 1990) с опит в националните проучвания на престъпността като част от инициатива на Междурегионалния научен център на ООН (UNICRI). Инструментът е създаден, за да позволи да се правят оценки на нивото на виктимизация сред домакинствата в различните страни, така че събраните данните да позволяват международно сравнение. ICVS остава един от най-използваните в света методи за стандартизирани проучвания, оценяващи прекия опит на домакинствата при най-често срещаните престъпления.

ФИГУРА 2.

Регистрирана и необхваната от полицейската статистика престъпност

Източник: Център за изследване на демокрацията

Настоящият доклад разглежда три основни теми, свързани с конвенционалната престъпност в България. Първата част на доклада е посветена на динамиката и нивата на конвенционалната престъпност в страната в периода 2010 – 2020 г., с фокус върху 7 основни категории конвенционални престъпления – умишлени убийства, нападения, кражби на МПС, кражби от МПС, кражби от жилища с взлом, кражби на лично имущество и грабежи. Втората част отделя специално внимание на темата за необхваната от полицейската статистика престъпност – „полицейските филтри“ и латентната (незаявена) престъпност, като са изследвани основните причини и фактори зад тези две явления. В третата част е представен използван за първи път допълнителен независим източник на информация за криминогенната ситуация в България – данните на Дирекция „Национална система 112“ на МВР. Анализът не само изследва спецификата на сигналите за престъпления, подадени от български граждани, но и представя оценка на регистрирането на престъпността в страната чрез съпоставка на данните от общоевропейския единен номер за спешни повиквания 112 и полицейските регистрации.

За настоящото НИП са анкетирани три пъти повече лица в сравнение с предишните проучвания, което позволява да се направи и допълнителна регионална оценка за криминалната ситуация в шестте региона за планиране на страната, както и по типове населени места. Част от анкетите са проведени след началото на извънредното положение във връзка с пандемията от COVID-19, което потвърждава реалния спад на криминалните инциденти през този период.

1. Общи тенденции

Динамиката на конвенционалната престъпност се влияе от редица фактори – част от тях са демографски и социално-икономически, други са свързани с ефективността на противодействието от страна на правоохранителните органи. През последните години наличните данни, както от полицейската статистика, така и от НИП, показват плавно, но устойчиво снижаване на нивата на конвенционалната престъпност в страната. Настоящата публикация представя възможните обяснения на тези процеси.

Въпреки установената тенденция към намаляване на конвенционалната престъпност, следва да се има предвид, че този тип престъпления нанасят значителни икономически щети на българските граждани. В рамките на настоящото изследване е направена оценка на финансовите щети от 2 типа престъпления – кражба от МПС и кражба от жилище с взлом. Оценката се базира на лицата, посочили, че са били жертва на едно от двете престъпления в НИП и данни за средните изплатени щети, предоставени от една от големите застрахователни компании в страната.³ За 2019 г. оценката на щетите от кражби от МПС възлиза на 63,9 млн. лева, а оценката на щетите от взломни кражби – на 34,5 млн. лева. Скорошно изследване на Центъра относно организираната престъпност в България показва, че оценката за незаконните приходи от кражбите на МПС в страната е в размер на 11 млн. лв.⁴ За останалите основни категории конвенционални престъпления липсват подобни данни, поради което не е възможно да се направи оценка на щетите от конвенционалната престъпност като цяло.

1.1. Динамика на конвенционална престъпност

Общата тенденция при конвенционалните престъпления в България бележи спад в периода 2016 – 2019 г. Това се потвърждава и от двата основни източника за оценка на престъпността – полицейската криминална статистика и виктимизационния индекс (Фигура 3). Според полицейската статистика, 2019 е годината с най-малък брой престъпления от 1991 г. насам, като спадът на криминални инциденти е устойчив в последните 9 години. Националното изследване на престъпността също регистрира най-ниския процент престъпления през 2019 г. от началото на провеждането на изследването през 2001 г.⁵ Така НИП също потвърждава общата тенденция, регистрирана от полицейската статистика за последните 18 години.

---

³ Данните от НИП показват, че през 2019 г. приблизително 72 000 души са станали жертва на кражба от МПС и 22 000 са станали жертва на взломна кражба. Данните, предоставени от един от големите български застрахователи, показват, че средната щета от злоумишлени действия срещу МПС възлиза на 893 лв., а средната щета от влизане с взлом – на 1563 лв.

⁴ Център за изследване на демокрацията. [Оценка на заплахите от организирана престъпност в България 2020](#). София, 2020.

⁵ До 2012 г. НИП се провеждат по метода лице в лице, а от 2012 г. – с телефонни интервюта по метода CATI. Единствената година, в която са приложени и двата метода е 2012 г. Съпоставката на данните от двата метода показва, че при телефонното проучване респондентите, посочили че са жертви на престъпление са около 2 процентни пункта повече от тези при интервюта лице в лице. Анализът на данните от двата метода показва, че телефонните интервюта имат по-добро качество и представителността на населението в извадката е по-близка до установената от НСИ при преброяването от 2011 г. По-добре са представени по-младите, по-високо образованите, жителите на големи градове и др. За съжаление, не е имало възможност за повторни сравнения на разликите в данните при използването на двата метода.

ФИГУРА 3.

Виктимизационен индекс и полицейска статистика (2001 – 2019)

Източник: НИП; МВР

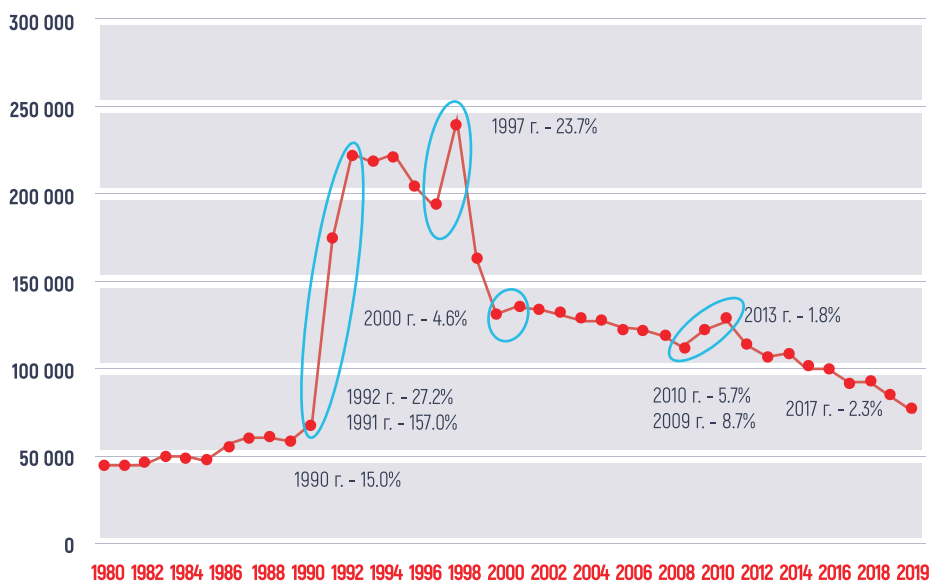
НИП показва значително по-висок дял на жертвите на престъпления сред населението от официално регистрираните от полицията, както поради наличието на незааявени от гражданите престъпления, така и на докладвани престъпления, които по някаква причина не са регистрирани от полицията. Съпоставянето на данните от двата източника на информация през годините показва, че като цяло регистрираните тенденции за криминогенната ситуация в страната са сходни. Така например, по време на икономическата криза от 2009 – 2010 г. и полицейската статистика, и виктимизационният индекс отчитат ръст на извършените престъпления. При политическата криза през 2013 – 2014 г., отново и НИП, и полицейската статистика отчитат промяна в тенденцията. Разликата е, че през годините данните от НИП показват голям дял на необхваната от полицейската статистика престъпност, като още през 2012 г. ръстът ѝ започва да изпреварва този на регистрираната.⁶

⁶ Трябва да се има предвид специфика при НИП от 2012 г. Съгласно стандартната методология, социологическото проучване се провежда в началото на 2013 г., като се пита за личния опит от 2012 г. Към въпросния момент в страната са започнали февруарските улични протести. Опитът показва, че в периоди на нестабилност в страната, при извадковите изследвания често се наблюдават големи изкривявания.

Структурата, тенденциите и причините за необхванатата от полицейската статистика престъпност са разгледани подробно във втората част на доклада.

Полицейската статистика дава възможност за сравнение на по-дълъг период от време, включително преди 1990 г. (Фигура 4). Данните за периода преди 1990 г., когато завършва комунистическото управление, показват, че регистрираните криминални инциденти са около 60 хил. годишно. При сравнението с регистрираните през 2019 г. 77,6 хил. престъпления обаче трябва да се отчита значителният демографски спад за последните 30 години.

ФИГУРА 4
Регистрирани престъпления от МВР (1980 – 2019)

Историческите данни от криминалната полицейската статистика разкриват качествена промяна по отношение броя на престъпленията през последното десетилетие в сравнение с тежкия период от средата на 90-те години. Така през последните три години (2017 – 2019) нивото на криминалните инциденти е 2,5 пъти по-ниско в сравнение с периода 1994 – 1997 г. В средата на 90-те години криминалните инциденти са около 2500 на 100 хил. жители, а в периода 2017 – 2019 г. – между 1110 – 1320.

Все пак тези нива са 1,6 пъти по-високи от периода 1987 – 1989 г., когато криминалните инциденти са 663 – 664 на 100 хил. жители.

Данните от полицейската криминална статистика след 1990 г. показват няколко кризисни периода с ръст на престъпността. Най-големият скок е в първите три години на „прехода“ – 1990 – 1992 г., вторият е през 1997 г., когато са регистрирани най-много престъпления за целия период на българската криминална статистика – 241 хил., а третият е през 2009 – 2010 г. И при трите периода влошаването на криминологичната ситуация съвпада с тежки икономически и/или политически кризи. Освен тези периоди, полицейската статистика регистрира и ръст в три отделни години – през 2000, 2013 и 2017 г. (Фигура 4).

1.2. Основни фактори, определящи динамиката на конвенционалната престъпност

Анализът на данните от НИП и полицейската статистика при основните престъпления в страната показва, че криминалната ситуация през последните десетилетия се определя от две тенденции – от една страна, цялостно подобряване на криминогенната среда, което е свързано с намаляване на особено тежките престъпления (убийства, сексуални престъпления, тежки телесни повреди), както и на тези, изискващи професионална подготовка (кражба с взлом, кражба на МПС, телефонни измами). От друга страна, налице са колебания при нивата на относително по-лесните за осъществяване престъпления, каквито са кражбите от вили и мазета, и по-леките нападения с телесни повреди. Последното вероятно е следствие от липсата на отразяване на тази динамика в полицейската статистика. Това е индикация за потенциални „полицейски филтри“, които, от своя страна, водят и до повишаване на латентността. Оценката на динамиката и тенденциите при конвенционалната престъпност в България потвърждава много от изводите на предходните изследвания и извежда социално-икономическите и демографските фактори като основни при обяснението на тенденциите в престъпността.⁷

В периода 2006 – 2020 г. се наблюдава обща тенденция към спад в конвенционалната престъпност с временно покачване след 2008 г., което достига своя пик през 2012 – 2013 г. Вероятна причина за пика през 2012 г. е натрупването на икономически и социални негативи в резултат от световната икономическа криза от 2008 г. Кумулативният ефект на кризата върху българската икономика води до драматично нарастване на безработицата и особено на безработицата сред младите мъже (15 – 29 г.), които се разглеждат в криминологията като демографска група с повишен риск от криминогенни прояви (Фигура 5).⁸ След 2012 г. е налице устойчив спад на безработицата, който, по данните на НСИ, се съпровожда и от 29% ръст в средния общ доход на домакинствата през 2019 спрямо 2012 г.⁹ Очевидно, благоприятната икономическа среда способства и за понижаване на нивата на конвенционалната престъпност в страната.

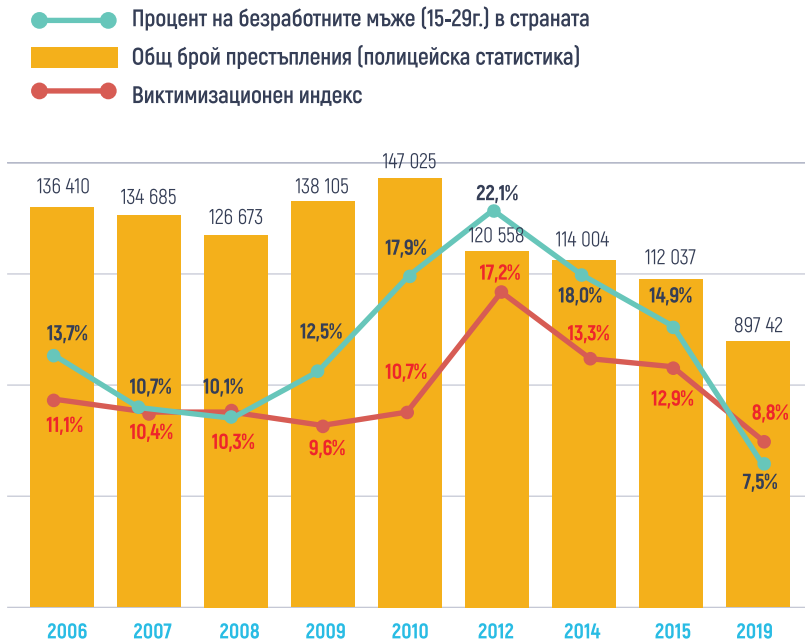
⁷ Център за изследване на демокрацията. Тенденции на престъпността в България 2000 – 2005. София, 2006; Център за изследване на демокрацията. Тенденции на престъпността в България 2000 – 2010. София, 2011.

⁸ Ulmer, J. T., & Steffensmeier, D. J. (2014). The age and crime relationship: Social variation, social explanations. In *The nurture versus biosocial debate in criminology: On the origins of criminal behavior and criminality* (pp. 377-396). SAGE Publications Inc..

⁹ НСИ, [Общ доход по източници на доходи](#) (общо за страната, статистически райони и области в страната).

ФИГУРА 5.

Динамика на конвенционалната престъпност и безработицата

Източник: НСИ, МВР, НИП

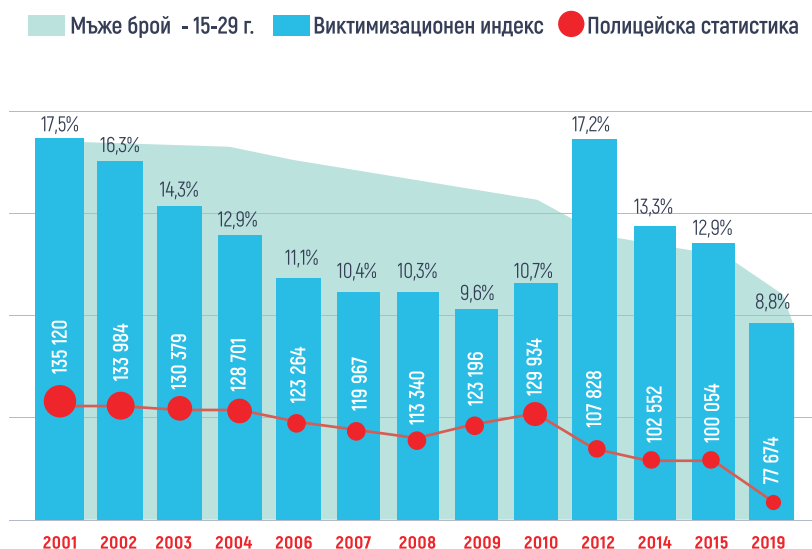
Другият ключов фактор, който влияе върху нивата на конвенционалната престъпност, са демографските промени. В България от началото на 90-те години до 1998 г. се наблюдава устойчив ръст в групата на младите мъже на възраст между 15 и 29 години¹⁰, които от 825 хил. души през 1990 г. достигат до 873 хил. души през 1998 г. Редица криминолози считат точно тази възрастова група за извършваща най-голям брой от регистрираните престъпления.¹¹ След 1998 г. данните на НСИ показват плавно, но устойчиво свиване на тази група. Така, в резултат на демографските процеси, броят на младите мъже е спаднал с 338 хил. души през 2019 в сравнение с 2000 г. (Фигура 6), което до голяма степен обяснява дългосрочната тенденция към общо намаляване на броя престъпления през последните 20 години, отчитан както от полицейската статистика, така и от НИП.

¹⁰ Този ръст е резултат от демографската политика от началото на 70-те и продължава до началото на 80-те години. След 1982 – 1983 г. факторите на този демографски растеж вече са изчерпани.

¹¹ Тезата, че безработицата няма връзка с престъпността, а че престъпността се влияе най-вече от демографски фактори, се защитава от редица автори, например Kleiman, M. A. R., When Brute Force Fails: How to Have Less Crime and Less Punishment.

ФИГУРА 6.

Динамика на конвенционалната престъпност и демографски промени в групата на младите мъже – 15–29 г. (2001 – 2019)

Източник: НСИ

Друг фактор, който вероятно има отношение към нивата на престъпността и особено към разминаванията между регистрираната от полицейската статистика и отчетената от НИП, е политическа нестабилност в периода 2013 – 2015 г., придружена с протести, предсрочни избори и смяна на няколко правителства. Обикновено, този тип политическа нестабилност има пряко отражение върху работата на службите и способността им да упражняват превантивни мерки. Подобни тенденции се наблюдават и в други области (напр. при административната корупция, която също бележи пик през 2013 – 2014 г.¹²).

Рязкото влошаване на икономическата обстановка, предизвикано от пандемията от COVID-19 се очаква да има сходни икономически и социални последици като кризата през 2009 – 2010 г. В този контекст може да се очаква и нарастване на риска от нов пик в престъпността.

1.3. Анализ на отделните типове престъпления

НИП показва цялостен спад в нивата на престъпността в страната, но всъщност динамиката и тенденциите при отделните типове престъпления е различна през годините. Настоящият анализ представя в детайли отделните категории престъпления, обект на изследването.

¹² Център за изследване на демокрацията. [Завладяване на държавата. Противдействие на административната и политическата корупция](#). София, 2016.

В допълнение са анализирани и умишлените убийства, които не попадат в обхвата на НИП, затова са използвани данните от официалната статистика на МВР. НИП обхваща сексуалните посегателства, но поради много ниския брой на регистрираните случаи надеждността на данните е недостатъчна, затова тази категория не е анализирана.

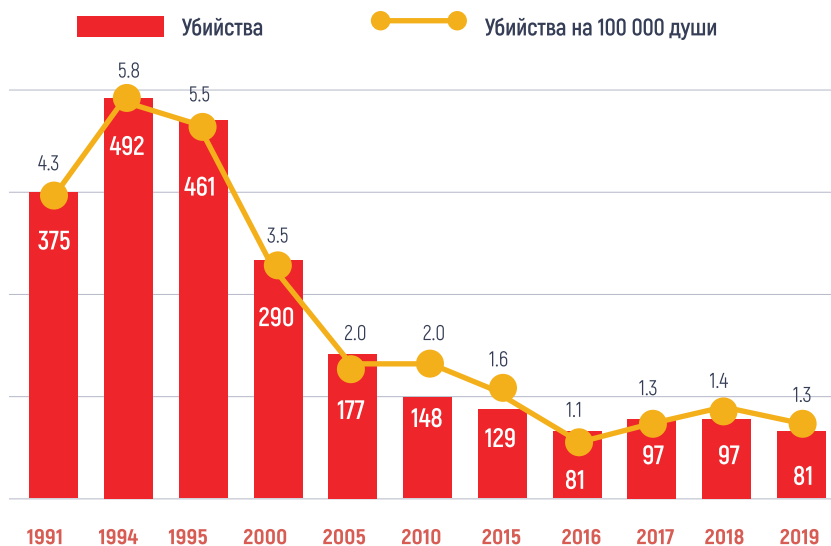
Умишлени убийства

Умишлените убийства спадат към престъпленията против личността. Утвърдената методология на виктимизационните проучвания традиционно не включва тази категория престъпления и за това не е възможна съпоставка с официалните данни на полицейската статистика. Въпреки това, на умишлените убийства се отделя специално внимание в сравнението на международните полицейски статистики, тъй като това са особено тежки криминални инциденти, които се разглеждат с еднаква сериозност от всички наказателноправни системи по света. За разлика от другите типове престъпления, умишлените убийства практически се регистрират изчерпателно в полицейските статистики. Затрудненията в международните сравнения са свързани най-вече с регистрацията на опитите за убийство заедно или отделно от самите убийства в полицейската статистика на съответната държава.¹³

За България данните за умишлените убийства се смятат за добър индикатор относно криминогенната обстановка в страната в дългосрочен план. Наблюдава се ясна тенденция на цялостен спад на престъпността през последните 20 години, който е особено изразен най-вече при тежките престъпления (Фигура 7).

ФИГУРА 7.

Регистрирани умишлени убийства в страната

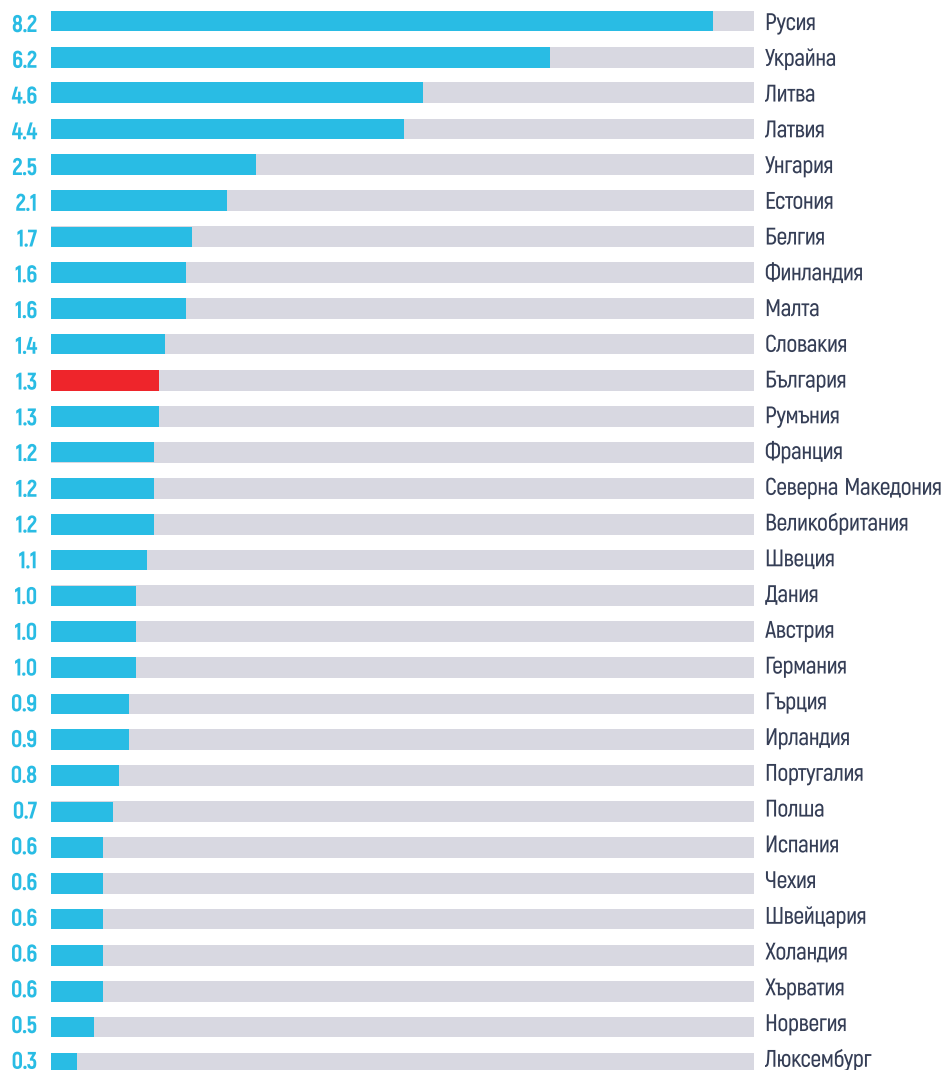
Източник: МВР

¹³* Трябва да се има предвид, че в някои случаи умишленото убийство би могло да бъде регистрирано като самоубийство или смърт по естествени причини (транспортни инциденти, трудови злополуки и др.) в зависимост както от ефективността на следствените служби, така и от фактори като корупцията.

При сравняването на България с останалите страни по света се вижда, че по брой убити на 100 хил. души население страната е над средното ниво за Европа. Сравнението със страните – членки на ЕС показва, че само 8 от тях са с по-висок коефициент (Фигура 8).

ФИГУРА 8.

Умишлени убийства на 100 хил. души население в Европа (2018)

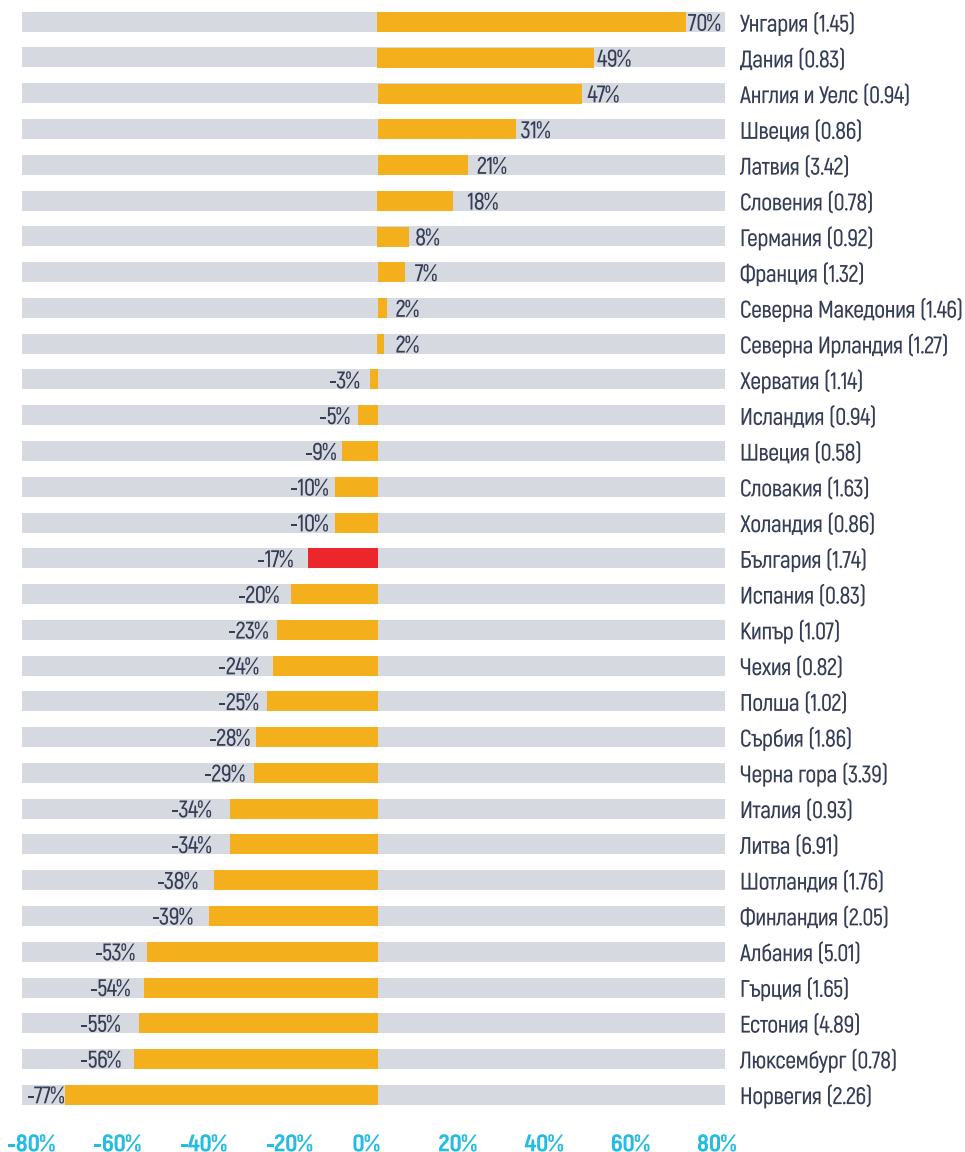
Източник: Националните статистики на страните

· Данните за Унгария, Чехия и Люксембург са за 2017 г.

България показва трайна тенденция към спад в броя на умишлените убийства в периода 2011 – 2017 г. За същия период е налице тенденция към по-съществено увеличаване на броя на убийствата в Унгария, Дания, Англия, Швеция, Латвия и Словения. Когато се разглеждат относителните промени, следва да се имат предвид и общите нива на това престъпление към 2011 г., тъй като някои от страните с тенденция към увеличение имат много ниска изходна база (Фигура 9).

ФИГУРА 9.

Умишлени убийства – относителна промяна в % (2018 спрямо 2011 г.)
за някои европейски държави.

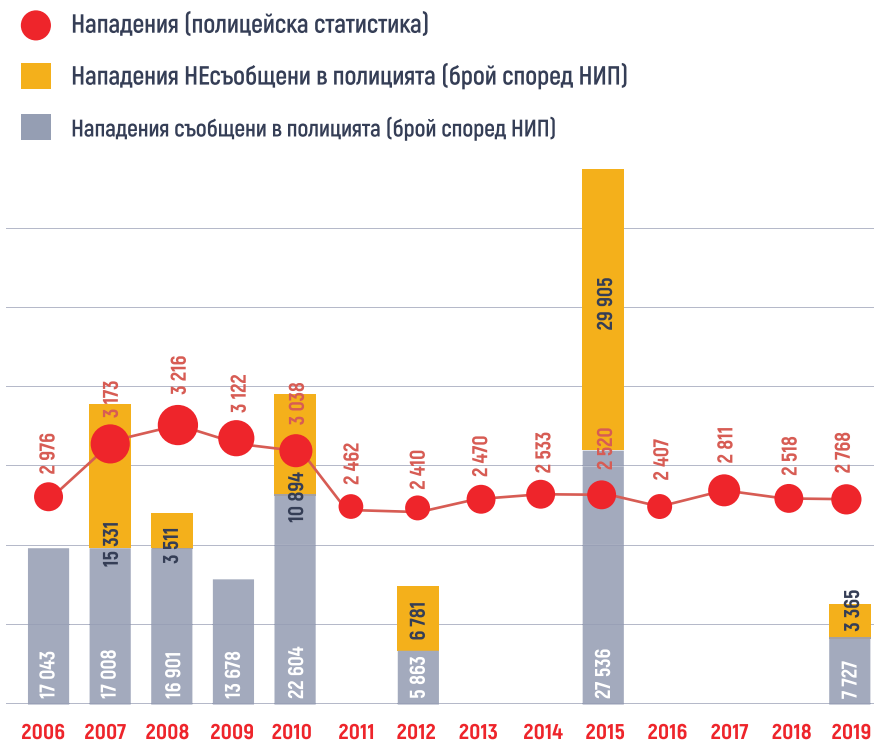

Нападения

Нападенията остават едно от най-често срещаните престъпления против личността. В полицейската статистика те се регистрират в категорията „телесна повреда“. Докладваните от анкетираните лица в НИП нападения, завършили с физическо нараняване, се характеризират с относително ниска латентност. Нивата на този тип престъпление, според НИП, варират значително през годините¹⁴, като през 2010 г. се наблюдава увеличение, следвано от спад през 2012 г. и ново драстично увеличение през 2015 г. Данните за 2019 г. на НИП показват най-ниското ниво при този тип престъпление от началото на провеждането му, но регистрираните от полицията случаи са 3 пъти по-малко от докладваните от гражданите. През последните 15 години полицейската статистика не показва почти никаква динамиката при този тип престъпления, което е голямо разминаване с тенденцията, регистрирана от НИП, и индикация за вероятно наличие на институционални филтри при регистрацията.

ФИГУРА 10.

Нападения с телесна повреда – полицейска статистика и НИП

Източник: НИП

¹⁴* Поради малкия брой случаи, попадащи в извадката, тези резултати трябва да се разглеждат с особено внимание, тъй като разликите са често в рамките на стохастичната грешка. както от ефективността на следствените служби, така и от фактори като корупцията.

Кражби на МПС

Кражбите на МПС¹⁵ са с високо ниво на докладване и съответно се регистрират от полицията почти 100% в България.¹⁶ Отчасти това е така, защото тези престъпления се определят от жертвите като много сериозни. При тях може директно да се правят сравнения с останалите европейски страни, въпреки някои национални специфики при регистрацията им.¹⁷ НИП събира данни за жертвите на кражби на моторни превозни средства, но поради малкия брой случаи в последните три вълни на НИП (по-малко от половин процент от изследваните лица докладват за такова престъпление), преизчисляването към брой престъпления е проблемно. В този контекст, полицейската статистика е по-надежден източник на информация за тази категория кражби.

Данните на МВР сочат траен спад през последните двадесет години, като единствено в периода 2013 – 2015 г. има лек ръст, който съвпада с политическата криза по това време в страната (Фигура 11). Причините за спада са няколко – въвеждането на нови системи за сигурност от производителите на автомобили, рязкото свиване на пазара за крадени автомобили в страната след влизането в ЕС, прехвърлянето на част от групите автокрадци в Западна Европа, активното сътрудничество и обмяна на данни на българската полиция с останалите полицейски служби в ЕС.¹⁸

---

¹⁵* Категорията обхваща леки автомобили, микробуси и каравани.

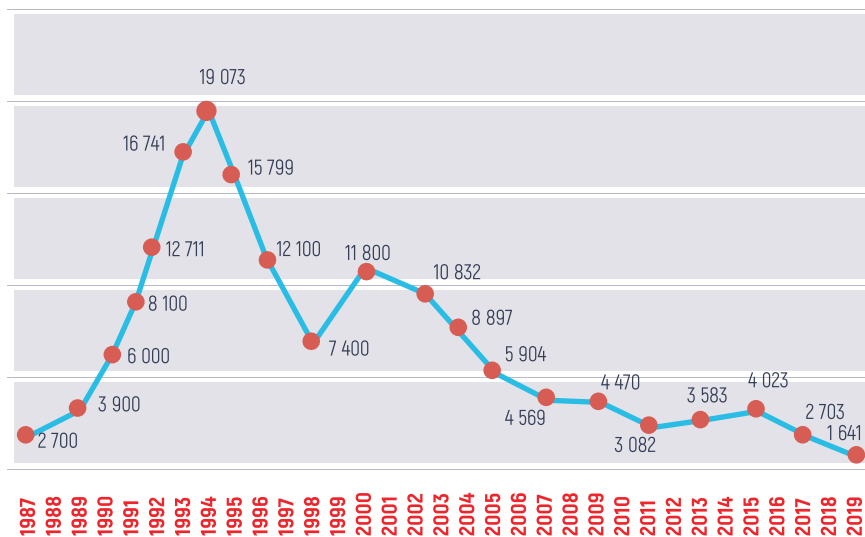
¹⁶* Това е отразено и в предишните национални изследвания на престъпността (вж. Център за изследване на демокрацията. [Тенденции в престъпността 2000 – 2010 г.](#) София, 2011). Според интервюираните полицейски служители рисковите автомобили, които най-често са обект на кражба, се застраховат. Застрахователните компании отказват да заплатят дължимите обезщетения, ако криминалният инцидент не бъде заявен в полицията в съответния срок.

¹⁷* Например в някои страни (Италия, Испания) мотопедите и мотоциклетите попадат в една и съща категория като автомобилите, което води до особено високи нива на този тип престъпления.

¹⁸* Център за изследване на демокрацията. [Оценка на заплахите от организирана престъпност в България.](#) София, 2018.

В периода 2017 – 2018 г. България е на 21-во място сред страните от ЕС по брой откраднати МПС на 100 хил. човека население (Фигура 12) и в този смисъл далеч след икономически добре развитите страни в Западна Европа, които се отличават с много по-ниска средна възраст на автомобилния парк.

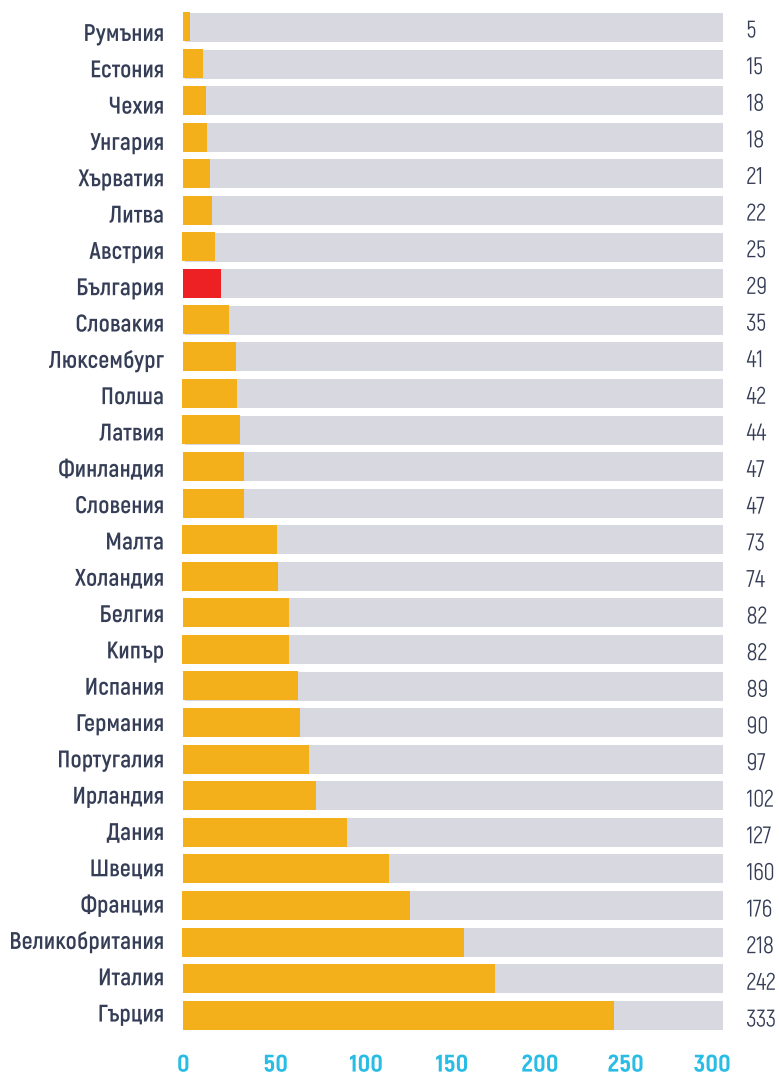
ФИГУРА 11.
Регистрирани кражби на МПС в България

Източник: МВР

ФИГУРА 12.

Кражби на МПС по страни в ЕС на 100 хил. население (2018)

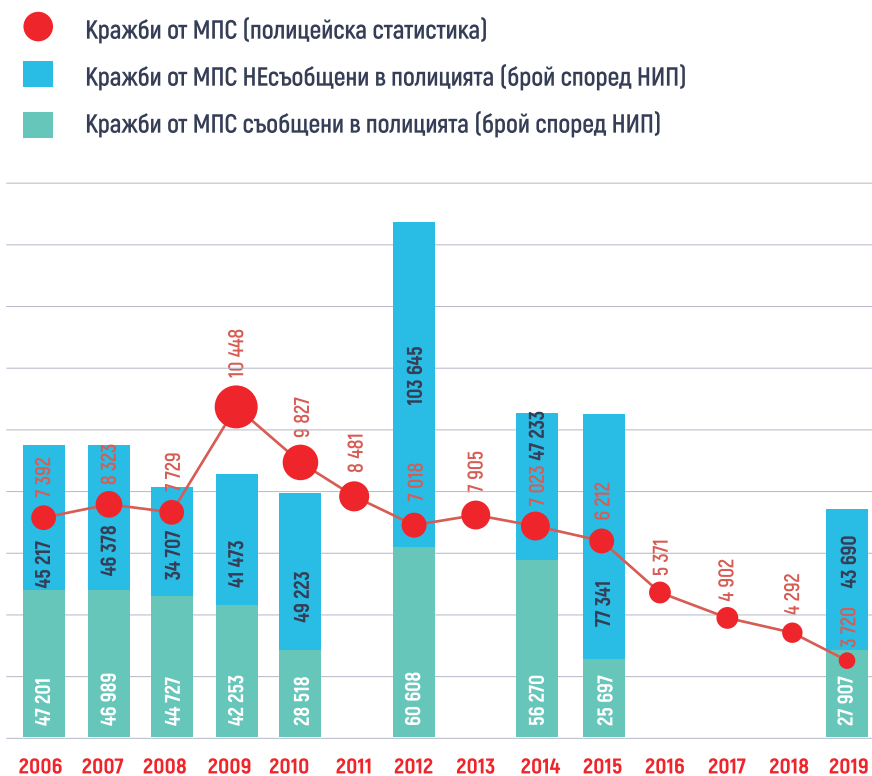

Източник: Евростат

Кражби от МПС

По отношение на кражбите на части и вещи от автомобили, НИП е добър алтернативен източник на данни поради факта, че в рамките на една година броят на инцидентите, съобщен от анкетираните лица, е значителен. Съпоставката с полицейската статистика през годините показва устойчив и значително по-голям брой престъпления от официално регистрираните (Фигура 13).

ФИГУРА 13.
Кражби от МПС според НИП и МВР

Източник: НИП, МВР

Докато през последните 10 години (2009 – 2019) полицейската статистика регистрира устойчив голям спад, данните от НИП показват ръст на тази група престъпления през 2012, 2015 и 2016 г. спрямо 2010 г. Според данните от НИП за 2019 г., този тип престъпления са намалели до нивата от 2010 г., докато полицията е регистрирала близо три пъти по-малко инциденти в сравнение с 2010 г.

Една от най-важните специфики при кражбите на вещи и части от МПС е много високото ниво на незаявените престъпления. Според данните от НИП, през последните 5 години средно 38% от жертвите на това престъпление съобщават на полицията. Причината е, че за разликата от кражбите на МПС, тук факторът застраховане има много по-малко влияние. Както показват направените интервютата с полицейски служители и експерти от сектора, една значителна част този тип криминални инциденти не попада в обхвата на застраховките и съответно собствениците имат по-ниска мотивация да съобщават престъпленията в полицията.

Освен високата латентност при този тип престъпление е значително и влиянието на „полицейските филтри“. През 2019 г. около 27 – 28 хил. кражби от автомобили би трябвало да са заявени в полицията. Следователно около 4/5 от тази група престъпления изглежда не са били регистрирани през тази година. Вероятно важен фактор за „филтрирането“ от страна на полицията е много ниската разкриваемост на този тип престъпления – 11 – 15%.

Кражби от жилища

Кражбите от жилища и особено взломните кражби продължават да са най-разпространеният тип престъпление против собствеността и за разлика от кражбите от МПС засягат цялото население на страната. Това е едно от престъпленията, което има голямо социално въздействие върху най-широк кръг от домакинства.

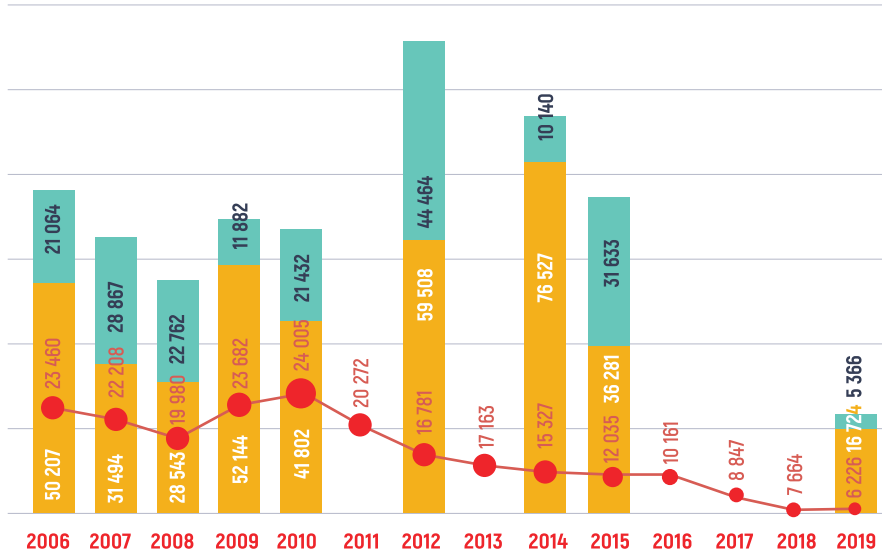
При регистрирането на този тип кражби полицейската статистика разделя престъпленията на кражби с взлом и домови кражби. Този тип деление е продиктувано от Наказателния кодекс, който третира влизането с взлом като по-тежко деяние. НИП, от своя страна, изследва три групи домови кражби – кражби от жилището, в което домакинството живее, кражби от вили и прилежащи помещения (мазета, тавани и др.) и опити за взломни кражби от жилищата.

Данните на НИП за кражбите с взлом като цяло са близки до официалната статистика на регистрираните престъпления (Фигура 14), с изключение на резкия ръст през 2012 г., който не се отчита при полицейските данни. Цялостната тенденция при този тип престъпления показва устойчив спад, като общият брой според НИП за 2019 г. е най-ниският регистриран от всички проведени до момента изследвания. Наред с това, НИП отчита и висок дял на жертвите, които са съобщили в полицията.

ФИГУРА 14.

Взломни кражби, регистрирани от полицията и според НИП
(2006 – 2019)

- Взломна кражба (полицейска статистика)
- Кражби с взлом според НИП, съобщени в полицията
- Кражби с взлом според НИП, НЕсъобщени в полицията

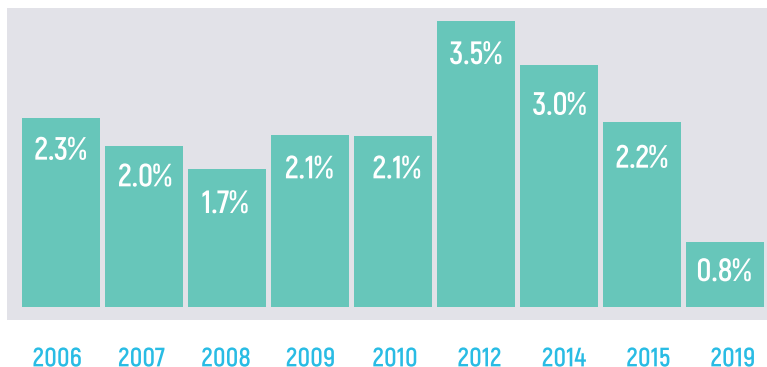

Източник: НИП, МВР

Данните от НИП показват, че при взломните кражби в страната е налице много сериозен спад през последните десет години. На практика, делът на жертвите на този тип престъпление през 2019 г. е на половина от най-ниското ниво, регистрирано през 2008 г.

ФИГУРА 15.

Дял на жертвите на взломните кражби от населението на България

Източник: НИП

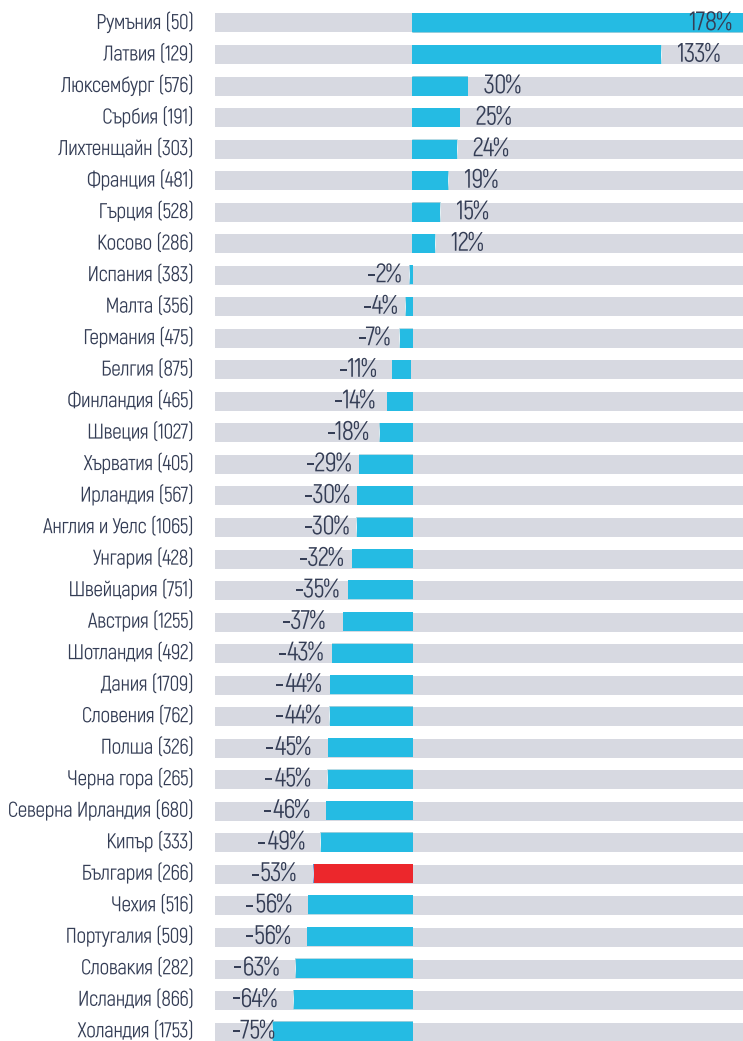
Съпоставката с останалите страни в ЕС показва, че спадът при кражбите с взлом в България в периода 2008 – 2017 г. е един от най-значимите в Европа (Фигура 16). На фона на относително ниските нива за Европа, спадът с 53% – 266 кражби с взлом на 100 хил. души за 2008 г. поставя България на второ място по най-нисък брой кражби с взлом на глава от населението след Словакия. При анализа на относителната промяна трябва винаги да се имат предвид началните стойности от 2008 г. Например в Румъния кражбите са едва 50 на 100 хил. души през 2008 г., което я нарежда на 3-то място – след България, през 2017 г. (138 на 100 хил.), въпреки че това е близо 180% увеличаване спрямо 2008 г.¹⁹

¹⁹ Тук отново следва да се направи уговорката, че този тип сравнения на база данни от Евростат могат да са проблемни заради разминавания в законодателството и съответно използваните дефиниции в криминалните статистики при различните държави.

ФИГУРА 16.

Регистрирани кражби с взлом в ЕС на 100 хил. души –
относителна промяна в % (2017 спрямо 2008 г.)

Източник: Евростат

Разграничението между взломна и домова кражба не винаги е ясно за анкетираните лица. Поради тази причина е важно сравнението между всички случаи на кражба според НИП (независимо дали от жилището, от вилата или от прилежащите помещения) и общия брой на домове, взломни и селскостопански кражби според полицейската статистика (Фигура 17). Данните показват, че тенденцията, отчетена при взломните кражби е налице и при общия брой кражби. Единствената разлика е в по-високото ниво на латентна престъпност, поради по-ниския процент анкетираните лица, съобщаващи за кражби от прилежащи помещения – под една трета от жертвите за 2019 г. (30%). Трябва да се отбележи, че все пак в дела на гражданите, съобщили за кражби от прилежащи помещения в полицията, се наблюдава значителен спад през последните десет години и към 2019 г те са близо два пъти по-малко в сравнение с 2009 г. Освен с ниското ниво на докладване този тип престъпления се отличава и със значителен дял докладвани инциденти, които не се регистрират от полицията. Вероятно причината за това отново е ниската разкриваемост при разследване, както при кражбите от МПС.

ФИГУРА 17.

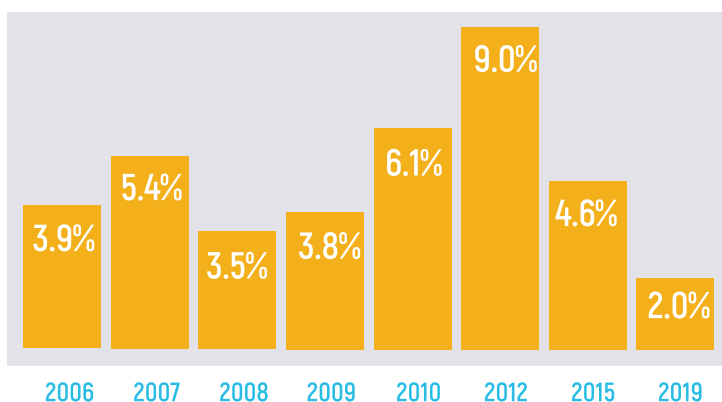
Взломни и домови кражби, регистрирани от полицията и според НИП (2006 – 2019)

Източник: НИП

НИП показва още едно интересно развитие при кражбите от прилежащи помещения (мазета, тавани, селскостопански постройки и др.). В периода 2008 – 2012 г. при тях е налице стръмен ръст, като делът на жертвите сред населението от 3,5% през 2008 достига до 9% през 2012 г. Възможно обяснение на този значителен ръст е, че това е едно от престъпленията, които обикновено не се извършват от професионални крадци, а от опортюнистично настроени лица, силно повлияни от влошаването на икономическите условия след финансово-икономическата криза от 2009 г. След 2012 г., с подобряването на икономическата ситуация в страната, следва устойчив спад и за 2019 г. едва 2% от анкетираните лица посочват, че са били жертва на подобно престъпление (Фигура 18).

ФИГУРА 18.
Дял на жертвите на кражба от прилежащо помещение – % от населението

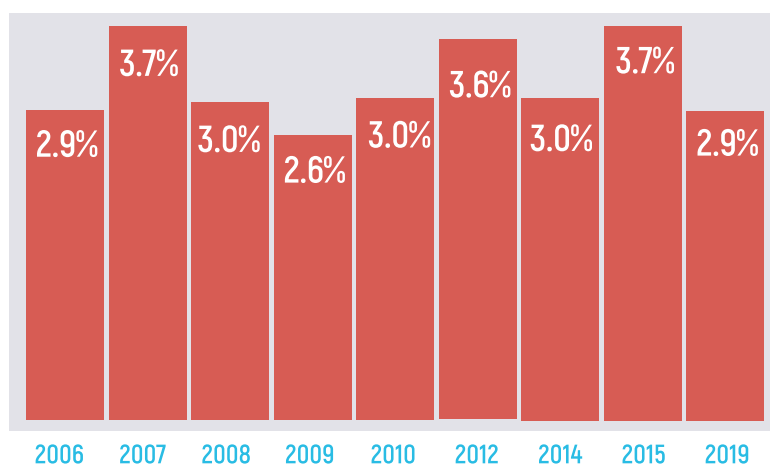
Източник: НИП

Кражби на лично имущество и джебчийски кражби

Кражбите на лично имущество включват джебчийски кражби или кражби на чанта или други лични вещи, без употребата на насилие или заплаха. Те са най-разпространените престъпления против собствеността в България. В полицейската статистика обикновено се регистрират като обикновена кражба (чл. 194), присвояване (например чл. 207 НК) или джебчийска кражба (ако вещта е била носена от жертвата). Традиционно при тях съобщаването за инцидента в полицията от страна на жертвите е ниско.

Данните на НИП показват относително стабилни нива – средно около 3% от населението става жертва на този тип престъпления годишно (Фигура 19). При кражбите на лично имущество не се откроява ясна дългосрочна тенденция или ясно изразени и големи пикове в определени години. Отклоненията през годините са в рамките на около 1% в посока нагоре и надолу от 3% – най-ниската стойност от 2,6% е регистрирана през 2009 г., а най-високата – 3,7% през 2007 г. и 2015 г. В този смисъл е трудно да се открият социално-икономически фактори, които да обясняват наблюдаваните нива през годините.

ФИГУРА 19.
Дял на жертвите на кражби на лично имущество – % от населението

Източник: НИП

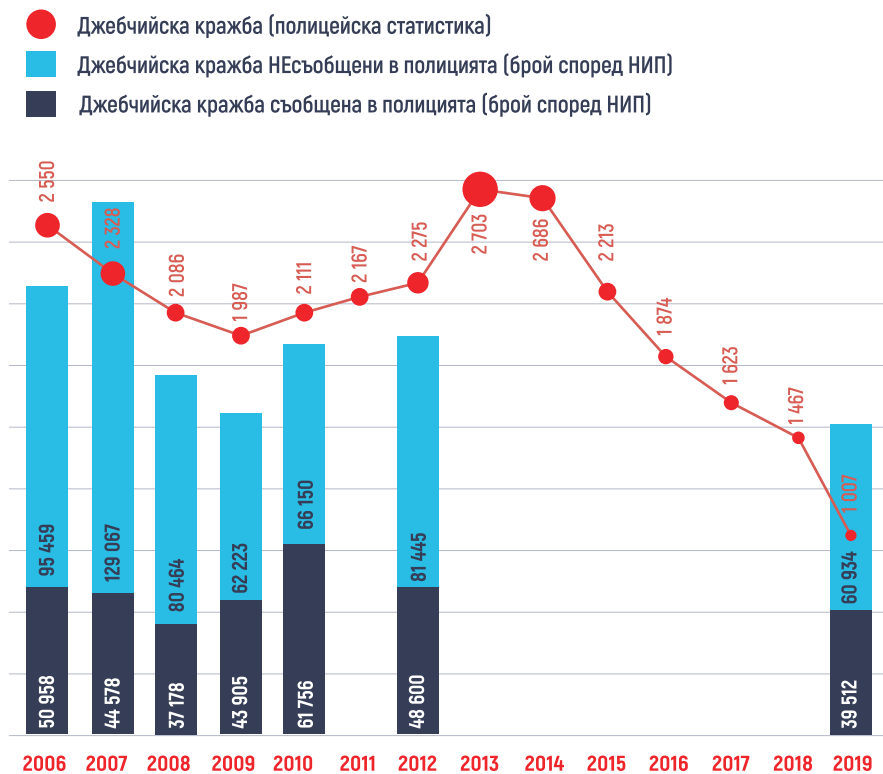
Джебчийските кражби са най-значителният дял от кражбите на лично имущество. Те се характеризират с традиционно нисък процент на съобщаване в полицията (висока латентност), както и с и малкия дял на регистрираните от полицията престъпления (Фигура 20). Вероятната причина за това е възприемането на този тип престъпление като не особено тежко (въпреки че обикновено се извършва от организирани престъпни групи)²⁰, както от страна на гражданите, така и от страна на полицията.

При джебчийските кражби, разликата между съобщените в полицията престъпления, според НИП, и регистрираните от полицията е десетки пъти, като този тип престъпление най-ясно илюстрира както наличието на „полицейски филтър“ при регистрацията, така и неговото разширяване – нивата на заявените (според анкетираните лица от НИП) случаи в полицията за 2019 г. са сходни с нивата през 2008 г., но регистрираните случаи в полицията са двойно по-малко, което увеличава разминаването между данните от НИП и полицейските данни от 20 на 40 пъти за 2019 г.

²⁰ Център за изследване на демокрацията. [Тенденции на престъпността в България 2000 – 2010](#), София, 2011.

ФИГУРА 20.

Джебчийски кражби – полицейска статистика и НИП
(2006 – 2019)

Източник: НИП, МВР

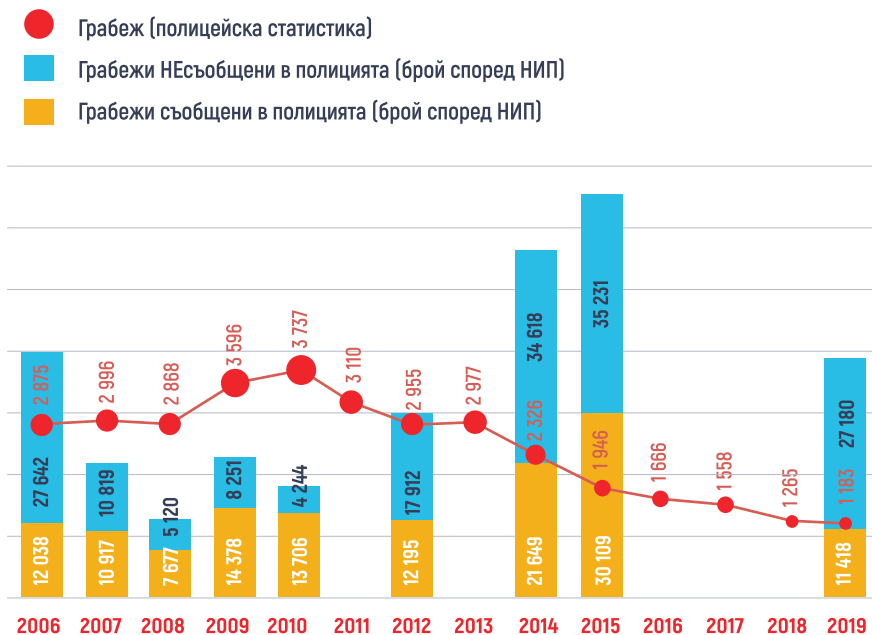
Грабежи

Грабежът е едно от най-сериозните престъпления против собствеността, изследвани от НИП, тъй като включва и посегателство против личността. При това престъпление съпоставянето между полицейската статистика и НИП показва едно от най-големите разминавания за 2019 г. – инцидентите според НИП са 32 пъти повече в сравнение с полицейските регистрации (Фигура 21).

Същевременно, за последните 10 години, НИП потвърждава общата тенденция, регистрирана от полицейската статистика. В периода 2006 – 2008 г. се наблюдава спад при грабежите. Следва ръст на тази група престъпления в периода 2011 – 2015 г., непосредствено след световната икономическа криза, и спад през 2019 г. Периодът, в който има най-голямо разминаване в тенденциите, регистрирани от НИП и полицейската статистика²¹, е 2014 – 2015 г. През тези две години полицейската статистика продължава да отчита годишен спад спрямо предходната година, а НИП регистрира ръст.²²

ФИГУРА 21.

Грабежи според НИП и полицейска статистика

Източник: НИП, МВР

21* НИП показва, че през 2012 г. също има общ ръст на грабежите, но трябва да се има предвид, че увеличението се дължи на грабежите, които не са съобщени в полицията. Съобщените престъпления според НИП са по-малко от тези през 2010 г.

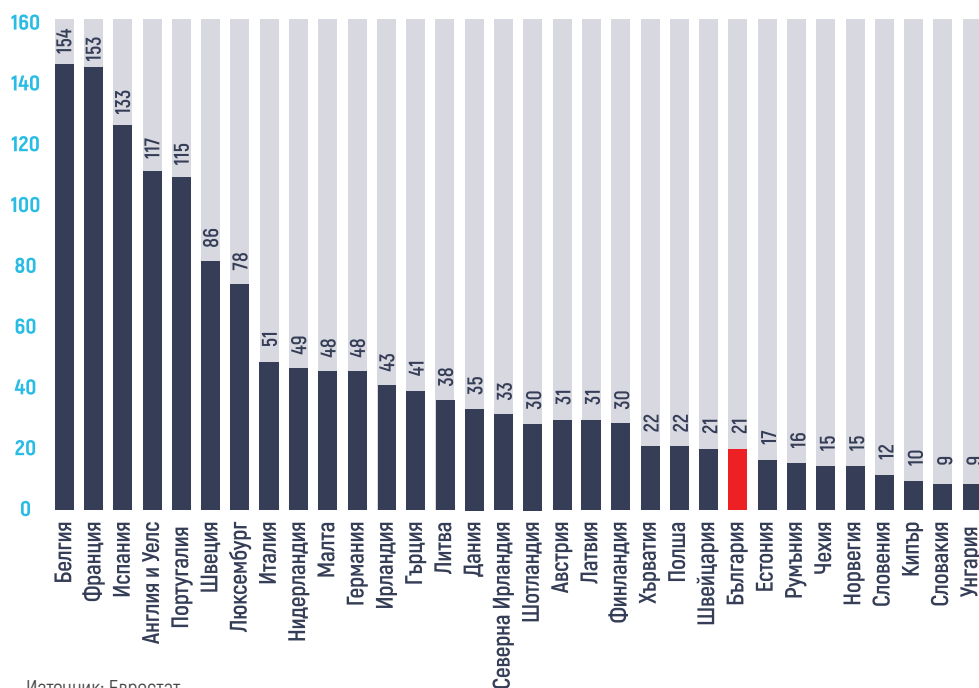
22* Има две възможни обяснения на тези различия при двата източника. Първото е, че през 2014 и 2015 г. има две различни правителства и по кариерни съображения полицейските ръководства се опитват да продължат да намаляват броя на регистрираните престъпления. Второто обяснение е, че поради политическото напрежение изследванията имат проблем с качеството на интервютата по места

Анализът на поведението на анкетираните при НИП лица, станали жертви на грабежи, показва няколко важни специфики. Очевидно, грабежите в България са престъпление, при което жертвите избягват да съобщават в полицията. През 2019 г. едва 30% от хората, претърпели инцидент, свързан с насилие, са съобщили в полицията. Причините за тази висока латентност при грабежите се виждат при въпроса „Защо не съобщихте в полицията?“. Жертвите на това престъпление най-често отговарят „Не беше толкова сериозно, нищо не загубих“ (32%), „Справих се сам / Познавам извършителя“ (33%), „Полицията не може да направи нищо – няма доказателства“ (24%) и „Полицията няма да направи нищо“ (20%).²³ Втората важна специфика е, че изглежда полицията избягва да регистрира като грабеж много голям процент от престъпленията. За 2019 г. е регистриран само 1 от 11 съобщени грабежа.

В европейски план, България е в групата на страните с много малък брой регистрирани грабежи на 100 хил. население (Фигура 22). Същевременно данните от НИП дават основание да се предполага, че реалният брой грабежи е значително по-висок.

ФИГУРА 22.

Грабежи според полицейските регистрации на 100 хил. население – осреднени стойности (2016 – 2017)

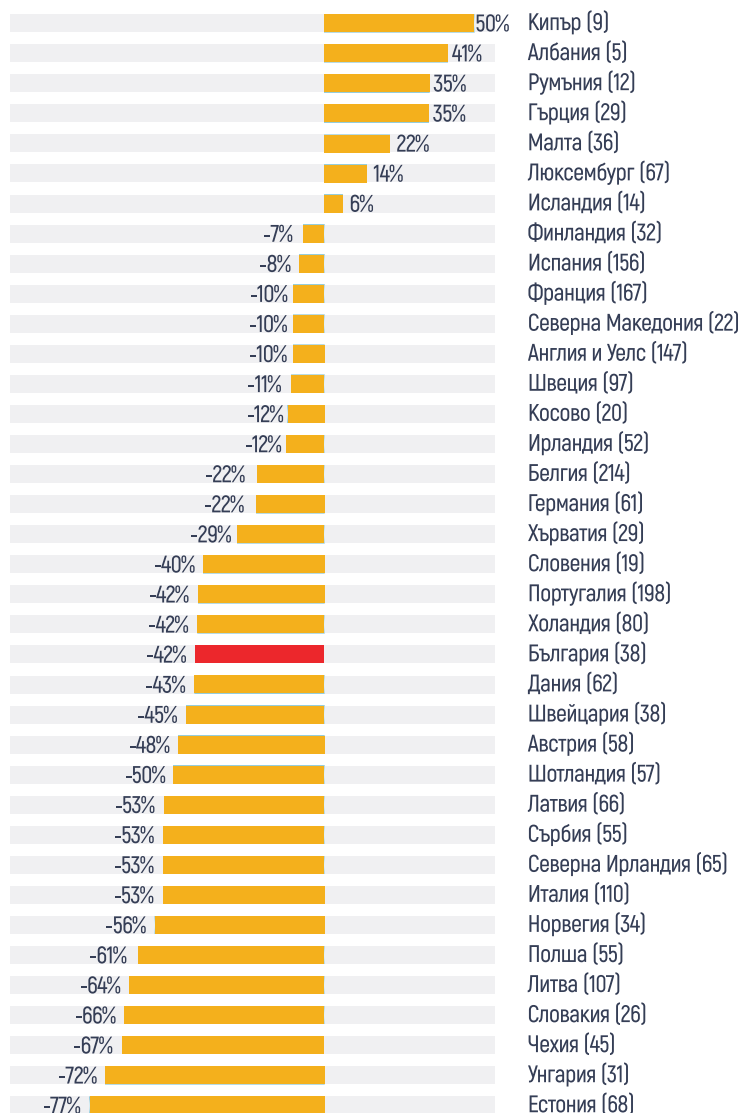

Източник: Евростат

²³ Анкетираните лица дават повече от един отговор на този въпрос, поради което сумата от процентите надхвърля 100.

България е в средата на класацията по относителна промяна през 2017 спрямо 2008 г., като повечето европейски страни бележат спад в регистрациите на грабежи.

ФИГУРА 23.
Регистрирани грабежи – относителна промяна
(2017 спрямо 2008 г.)

Източник: Евростат

2. Необхваната от полицейската статистика престъпност

НИП показва, че в България има много висок процент престъпления, които не са обхванати от официалната полицейска статистика. Анализът на данните идентифицира два основни механизма²⁴ зад тази „скрита престъпност“. Първият е свързан с т.нар. „полицейски филтри“, когато престъпленията се съобщават от гражданите, но не се регистрират от полицията. Вторият механизъм е свързан с незаявяването на престъпленията от жертвите – т.нар. „латентна“ или незаявена престъпност. Съпоставянето на данните на НИП с тези на полицейската статистика позволява сравнително точно да се оценят нивата както на институционалните филтри, така и на латентната престъпност.

2.1. Полицейски филтри

Още първите за България виктимизационни проучвания показват, че значим процент от граждани заявяват, че са станали жертва на престъпление, но престъпленията не се регистрират. Този феномен се обозначава като „полицейски филтри“. Допускането е, че по различни причини част от заявените престъпления не се регистрират от полицейските служители.

Резултатите от НИП показват действително намаляване на нивата на битовата престъпност в периода 2010 – 2019 г., но не толкова драстично, колкото регистрират органите – общият брой престъпления според НИП през 2019 г. е съпоставим с броя през 2014 г., а полицията е регистрирала над два пъти по-малко престъпления през 2019 г. в сравнение с 2014 г. – най-ниският процент регистрирани престъпления (от всички докладвани) след 2012 г. Това разминаване вероятно се дължи именно на т.нар. „полицейски филтри“ (Фигура 24).

---

²⁴ Не са анализирани различните инциденти, които представляват престъпления според гражданите, но не и според българския НК. Този тип инциденти увеличава броя на случаите, които интервюираните са заявили като престъпления, но техният дял трудно може да се оцени поради липсата на подходящ изследователски инструмент за това.

ФИГУРА 24.

Заявени и незаяви престъпления според НИП

Източник: НИП; МВР

Регионалното сравнение на полицейските регистрации от 2019 г. с данните от НИП позволява оценка на ниво район за планиране. Най-големи отклонения се наблюдават в Югоизточния район за планиране (Фигура 25).

ФИГУРА 25.

Жертви на поне едно от 8-те престъпления (2019)

Източник: НИП 2020, МВР

Институционалните филтри не са специфично българско явление, а виктимизационните проучвания в редица страни по света установяват сходни разминавания между посочените от респондентите заявени престъпления и реално регистрираните от полицията.²⁵ Криминологичните изследвания посочват няколко фактора, които имат пряко отношение върху нивата на регистриране на престъпления от страна на полицията:

1. Фактори, свързани с правната рамка – по-тежките и сериозни престъпления, както и престъпленията, извършени от лице с предходни полицейски регистрации, се регистрират по-често.²⁶

²⁵ Kirk, D. S. (2006). Examining the Divergence Across Self-report and Official Data Sources on Inferences About the Adolescent Life-course of Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 107–129.; Steiner, B., & Wooldredge, J. (2012). Comparing Self-Report to Official Measures of Inmate Misconduct. *Justice Quarterly*, 1074–1101.

²⁶ Boivin, R., & Cordeau, G. (2011). Measuring the Impact of Police Discretion on Official Crime Statistics: A Research Note. *Police Quarterly*, 186–203.; Varano, S. P., Schafer, J. A., Cancino, J. M., & Swatt, M. L. (2009). Constructing Crime: Neighborhood Characteristics and Police Recording Behavior. *Journal of Criminal Justice*, 553–563.

2. Фактори, свързани със социалната среда – полицейските служители, които работят в натоварени райони са по-склонни да регистрират по-скоро тежките престъпления за сметка на по-леките.²⁷

3. Политически фактори – наличието на натиск от ръководството за подобряване на показателите за престъпността може да доведе до регистриране на определени престъпления като по-леки и намаляване на регистрациите на определени категории престъпления.²⁹ Приоритизирането на усилията в определени категории престъпления също може да доведе до по-голям брой регистрации.

Проведените интервюта със служители на МВР очертават няколко причини полицията да не регистрира престъпления, заявени от гражданите, но е трудно да се направи количествена оценка за тежестта на всяка от тях в българския контекст.

Политически и управленски натиск за по-ниска престъпност е най-често дискутираната причина в България. Както вече беше посочено, подобен тип влияние се наблюдава и в други съвременни демократични държави, където ръстът на престъпността има не по-малки електорални последици от ръста на безработицата или спада на доходите. Политическият натиск за засилване на противодействието на престъпността често води до намаляване на регистрациите в официалната полицейска статистика.³⁰ Политическите промени в България след 1990 г. са съпътствани от изключително чести смени на полицейските ръководства на национално и местно ниво. Обикновено всяко ново правителство сменя 50 – 60% от полицейските ръководители – от директори на национални служби до началници на РПУ.³¹ Съответно аргументът за несправяне с високите нива на престъпност е традиционно използван като мотивация за промени в ръководния състав.

Вероятно в резултат на тази политическа традиция възниква една вътрешна „полицейска организационна култура“, която се опитва да намали общия брой на регистрациите или превръща тежките и опасни престъпления в по-леки. Този феномен не е непознат в развитите демократични страни.³² Една специфична форма на „полицейска организационна култура“ е адаптиране на регистрациите към ресурсите на съответната полицейската структура. Например наличието на по-голям брой полицаи в даден район води до повече полицейски регистрации, тъй като променя възприятието на гражданите относно вероятността престъплението да бъде разкрито.³³ В България броят на полицейските служители безспорно е значим фактор, например по отношение на акцизните престъпления.³⁴

Направените анонимни интервюта с полицейски служители на ръководни позиции показват, че в България движещи фактори са адаптирането към средата и „филтрирането на регистрациите“ с цел дадено РПУ/ОДМВР да не се отличава от останалите по отношение на динамиката и нивата на престъпността. Основната стратегия е да не си сред последните по

27* Klinger, D. A. (1997). Negotiating Order in Patrol Work: An Ecological Theory of Police Response to Deviance. *Criminology*, 277-306.

28* Skogan, W. G. (1974). The Validity of Official Crime Statistics: An Empirical Investigation. *Social Science Quarterly*, 25-38.

29* McCluskey, J. D., Varano, S. P., Huebner, B. M., & Bynum, T. S. (2004). Who Do You Refer? The Effects of a Policy Change on Juvenile Referrals. *Criminal Justice Policy Review*, 437-461.

30* Виж например Kirk, 2006, Steiner & Wooldredge, 2012; Skogan, 1974, p. 26.

31* През периода 1990 – 2000 г. се сменят 7 редовни и две служебни правителства.

32* Център за изследване на демокрацията. [Незаконната търговия с цигари по балканския маршрут: оценка на уязвимостите и заплахите](#). София, 2019.

33* Сложността на техниките на за поддържане на такъв „буфер“ се променя във времето. Според анонимно интервюираните служители вече се избягват флагрантни нарушения като задържане и укриване на докладни записки.

34* [Тенденции на престъпността в България 2000 – 2005 г.](#) и [Тенденции на престъпността в България 2000 – 2010 г.](#)

тези показатели без много сериозни причини, но и да не си от „отличниците“. Тази стратегия на „златната среда“ цели да не се предизвиква интереса на висшето ръководство на МВР. Обикновено се следват две основни правила:

- Поддържане на устойчив брой регистрирани престъпления, като се търси леко намаляване спрямо предходните периоди, когато това е възможно. Регистрирането на голям спад или голям ръст, дори да е напълно реален, е рисково, защото може да предизвика внимание на висшето ръководство.

- Сравняване на нивото и динамиката на регистрираните престъпления с тези на съседните и сходни РПУ и ОДМВР с цел да се избегне прекомерното отклоняване от останалите.

Един много важен инструмент, за да може да се поддържа присъствието в златната среда е свързан с необходимостта съответната регионална структура да поддържа едни своеобразен „буфер“³⁵ от криминални инциденти, по които съобразно ситуацията могат да се заведат или да не се заведат официални преписки за регистриране на заявителски материал, когато е необходимо да се понижи или повиши броят на регистрираните престъпления.

При интервютата са обсъдени различни техники, използвани за намаляване на регистрациите, които продължават да се прилагат в по-голяма или по-малка степен:

- Обезкуражаване на жертвата (или на съобщаващия) да подаде заявление за инцидента. Подходите могат да бъдат различни – а) убеждаване, че престъплението е незначително; б) принуждаване на заявителя да чака дълго длъжностното лице с надеждата да се откаже сам от заявяване на престъплението; в) изискване на различни документи; г) препращане в друго РПУ.

- Приемане на заявлението, без то да бъде регистрирано. Известни са случаи на наказани директори на РПУ след проверки на записи от регистрирани обаждания на телефон 112, при които се оказва, че заявени инциденти не са отразени надлежно в документацията. Споменават се и случаи на образуване на заявителски материали едва когато престъпленията се разкрият.

- Намаляване на тежестта на заявените престъпления – например сигнал за джебчийската кражба впоследствие се вписва като „загубване на вещи“ или грабеж се регистрира като обикновена кражба и т.н.

Интервюта, направени с различни структури в МВР, показват развитие спрямо предходните две оценки на конвенционалната престъпност³⁶ – регистрацията на престъпленията вече се разпознава като важна тема за повечето ръководители на РПУ и ОДМВР и съответно се отделя повече внимание на спазването на нормативната уредба. Предпоставките за тази промяна са няколко.

35* Skogan (1974) например описва подобни практики в САЩ така: „Организационният натиск, целящ да се намали броят на престъпленията в даден район, може да повлияе на официалните регистрации. Грабежите могат да бъдат „намалени“ до кражди, голяма кражба до дребна кражба и кражба на автомобили до неразрешено използване на автомобил“ [р. 26].

36* Виж Levitt, 1998

Първата е, че темата престъпност вече не е толкова остра както преди 10 – 15 г. и съответно политическият натиск върху ръководния състав в полицията не е толкова силен. На второ място, в резултат на фактори като демографския спад, ръста на доходите, спада на безработицата и улеснения достъп до трудовия пазар в страните от ЕС се отчита процес на напускане и дефицит на квалифицирани полицейски служители. Поради това се наблюдават значително по-малко смени на ръководни полицейски служители. Според интервюта на полицейски служители след 2009 г. има усилие на политическите ръководства на МВР да се контролира как полицейските служители регистрират съобщени криминални инциденти. В някои райони на страната се цели регистриране на дори дребни инциденти, за да няма основание да се закриват щатни бройки на полицаи и прокурори поради тежкия демографски спад.

В това отношение, за подобряване вътрешно-ведомствения контрол върху регистрацията на престъпленията, са въведени и някои нови мерки и инструменти, които активно се използват от Инспектората на МВР:

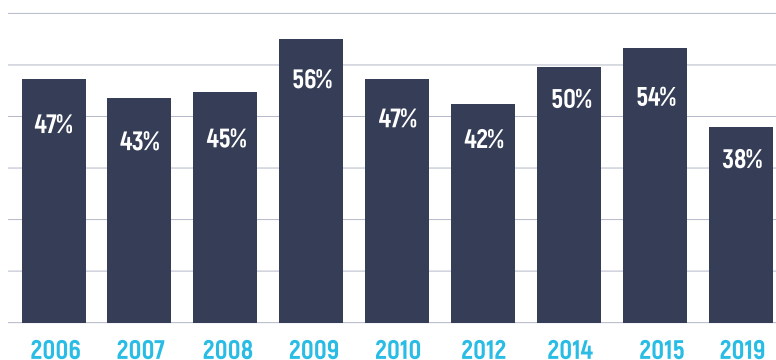
- Дистанционно наблюдение на патрулите чрез GPS система в патрулните автомобили (90% от автомобилите са оборудвани). Данните се сравняват с дневниците, които се попълва в края на смяната на всеки патрул.
- Видеорегистратори – оборудвани са голяма част от автомобилите на КАТ и все по-голяма част от автомобилите на охранителна полиция. Позволяват предварителен контрол и последваща проверка на действията на полицейските служители на терен.
- Сигнали на телефон 112 – проверява се дали са вписани и дали са реагирани на подадените сигнали.

Резултатите от НИП сочат, че въведените мерки все още не водят до значително подобрене в нивата на регистрацията.

2.2. Латентна престъпност

Незаявената, или латентна, престъпност е безспорно най-значимият фактор за големия брой нерегистрирани престъпления в България. Делът на незаявените престъпления е един от най-важните показатели за криминогенната ситуация в страната. НИП показва, че през 2019 г. освен най-ниското ниво на регистрирани престъпления от полицията са налице и рекордно високи нива на латентна престъпност – 60% незаявиени престъпления от гражданите (Фигура 26).

ФИГУРА 26.
Дял на заявените престъпления
(% от 8-те най-разпространени престъпления за последните 5 години)

Източник: НИП

Редица изследвания в Европа и САЩ се фокусират върху факторите, които определят нивото на заявяване на престъпленията от гражданите към полицията. Обзорът на литературата откроява четири основни групи фактори, които се посочват като значими в предишни изследвания: характеристиките на самото престъпление, характеристиките на жертвата, характеристиките на извършителя на престъпление и социално-икономическият контекст.

Характеристиките (типа) на извършеното престъпление са сред най-важните фактори за заявяването. Тежките престъпления, свързани с прилагане на насилие, използване на оръжие и нанасяне на телесни повреди от страна на извършителя, се заявяват по-често.³⁷ В това отношение домашното насилие и изнасилванията правят изключение и по принцип се отличават с ниски нива на заявяване.³⁸ Тук решаващото влияние имат други фактори като характеристиките на жертвата, връзката жертва – нарушител и социалната среда, в която се извършва престъплението.

³⁷ Tarling, R., & Morris, K. (2010). Reporting Crime to the Police. *The British Journal of Criminology*, p. 474-490; Bosick, S. J., Rennison, C. M., Gover, A. R., & Dodge, M. (2012). Reporting violence to the police: Predictors through the life course. *Journal of Criminal Justice*, p. 441-451.

³⁸ Skogan, W. G. (1976). Citizen Reporting of Crime – Some National Panel Data. *Criminology*, p. 535-549; MacDonald, Z. (2002). Official Crime Statistics: Their Use and Interpretation. *The Economic Journal*, F85-F106.

При престъпленията против собствеността от значение е стойността на откраднати или повредени вещи – по-високата стойност на загубата увеличава вероятността престъплението да бъде заявено.³⁹ Когато загубата е свързана с вещ, която е застрахована, вероятността да се заяви престъплението също е по-висока.⁴⁰

Друг важен фактор за нивата на заявяване в полицията, макар и с по-малка тежест от типа престъпление, е социо-демографският профил на жертвата:⁴¹

- **Възраст на жертвата** – наличните данни показват, че младите заявяват в полицията по-рядко, когато станат жертва на престъпление, като с нарастване на възрастта нивата на съобщаване се повишават.⁴² От друга страна, някои от изследванията показват, че корелацията между възрастта и нивата на заявяване на престъпления не е правопрпорционална при всички обстоятелства – сравнение на по-възрастни и по-млади ученици показва, че последните показват повече желание да съобщат за престъпление.⁴³

- **Пол** – жените е по-вероятно да заявят престъпление.⁴⁴ ЛГБТ лицата⁴⁵ по-рядко съобщават за престъпления срещу тях.⁴⁶

- **Семеен статус** – Според някои изследвания, семейният статус също има значение и неженените/неомъжените съобщават по-рядко за престъпления срещу тях.⁴⁷

- **Равнище на доходите** – ефектът на този фактор варира в зависимост от вида на престъплението. Лицата с по-високи доходи съобщават по-малко случаи на насилие и посегателство⁴⁸ и повече загуби на лична собственост.⁴⁹

- **Расова / етническа принадлежност** – наличните данни за този фактор са доста противоречиви в различните изследвания, като по-голямата част от тях са проведени в САЩ. Според Skogan (1976) расовата принадлежност няма значимо влияние върху нивата на заявяване на престъпления. Според Slocum, Taylor, Brick and Erbsenen (2010), афро- и латиноамериканците е по-малко вероятно да съобщат за престъпления, свързани с насилие. Противоположният извод правят Hart and Rennison (2003) – в САЩ афроамериканците съобщават за насилие значително по-често от белите американци, като сред азиатците процентът е най-нисък. Според MacDonald (2002) жертвите от азиатски произход във Великобритания са склонни да съобщават за инциденти по-често. Според Xie и Lauritsen (2012)⁵⁰, инцидентите, свързани с бели жертви, обикновено се заявяват в полицията по-често, отколкото онези, в които участват афроамериканци, независимо от расовата принадлежност на извършителя.

39* Skogan, W. G. (1976). Citizen Reporting of Crime – Some National Panel Data. *Criminology*, p. 535-549.

40* Tarling, R., & Morris, K. (2010). Reporting Crime to the Police. *The British Journal of Criminology*, p. 474-490.

41* Bennett, R. R., & Wiegand, R. B. (1994). Observations on Crime Reporting in a Developing Nation. *Criminology*, p. 135-148.

42* Skogan, W. G. (1976); Bosick et al. (2012).

43* Slocum, L. A., Taylor, T. J., Brick, B. T., & Esbensen, F.-A. (2010). Neighborhood Structural Characteristics, Individual-Level Attitudes, and Youths Crime Reporting Intentions. *Criminology*, 1063-1100.

44* Skogan, W. G. (1976); Hart, T. C., & Rennison, C. (2003). Reporting Crime to the Police, 1992-2000. Washington D.C.: Bureau of Justice Statistics – U.S. Department of Justice.

45* ЛГБТ (или ГЛБТ) е акроним, от първите букви на думите и означаващ всички лесбийки, гей, бисексуални и трансджендър хора.

46* Miles-Johnson, T. (2013). LGBTI Variations in Crime Reporting: How Sexual Identity Influences Decisions to Call the Cops. *SAGE Open*, 1-15.

47* Boateng, F. D. (2018). Crime Reporting Behavior: Do Attitudes Toward the Police Matter? *Journal of Interpersonal Violence*, 2891-2916; Hart, T. C., & Rennison, C. (2003). Reporting Crime to the Police, 1992-2000. Washington D.C.: Bureau of Justice Statistics – U.S. Department of Justice.

48* Hart, T. C., & Rennison, C. (2003).

49* Skogan, W. G. (1976).

50* Xie, M., & Lauritsen, J. L. (2012). Racial Context and Crime Reporting: A Test of Black's Stratification Hypothesis. *Journal of Quantitative Criminology*, 265-293.

• **Нагласи и емоции на жертвата** – страхът от отмъщение, срам, неудобство свързани със съобщаването на престъпления, влияят негативно върху вероятността за заявяване от жертвата.⁵¹ Експеримент показва, че заявяването е по-вероятно, когато дадено престъпление причинява чувство на гняв.⁵² Това предполага, че заявяването в полицията не се основава само на рационално поведение, а и на емоции.

Нивото на заявяване на престъпленията зависи и от характеристиките на извършителя. Обикновено по-възрастните нарушители се докладват в полицията по-често. Освен това е по-вероятно да се съобщава за престъпление, включващо повече от един престъпник.⁵³

Четвъртата категория фактори, които оказват влияние върху нивата на заявяване на престъпления към полицията, са свързани със социално-икономическата среда:

• **Местоживееене** – Данни от изследвания в САЩ показват, че живеещите в градовете съобщават по-често от тези в предградията.⁵⁴ Жертвите, живеещи в квартали със сплотена общност, е по-вероятно да съобщят в случай на престъпление, докато при жителите на по-проблемни и бедни квартали вероятността жертвата да съобщи в полицията е по-ниска⁵⁵. Типичен пример са квартали с висок дял на престъпност, свързана с наркотиците, където жертвите на престъпления е по-малко вероятно да съобщят.⁵⁶

• **Доверие към институциите** – институционалното доверие и по-специално удовлетвореността на общността от полицейската работа се свързват положително със заявяването на престъпления.⁵⁷

51* Bosick et al. [2012].

52* Greenberg, M. S., Wilson, C. E., Ruback, R. B., & Mills, M. K. (1979). Social and Emotional Determinants of Victim Crime Reporting. *Social Psychology Quarterly*, 364-372.

53* Hart, T. C., & Rennison, C. (2003).

54* Ibid.

55* Goudriaan, H., Wittebrood, K., & Nieuwebeerta, P. (2006). Hood Characteristics and Reporting Crime: Effects of Social Cohesion, Confidence in Police Effectiveness and Socio-Economic Disadvantage. *The British Journal of Criminology*, 719-742.

56* MacDonald, Z. (2002).

57* MacDonald, Z. (2002); Boateng, F. D. (2018).

Фактори, влияещи върху нивата на съобщаване от българските граждани

Анализът на данните от НИП позволява да се оцени дали и доколко факторите, установени в предишни изследвания имат отношение към заявяването на престъпността от гражданите в България – преди всичко факторите, свързани с характеристиките (типа) на престъплението, и тези, свързани с характеристиките на жертвата – демографски, социално-икономически и личностни (нагласи и възприятия). В рамките на анализа беше проверено въздействието на 14 отделни фактора:

ТАБЛИЦА 1.

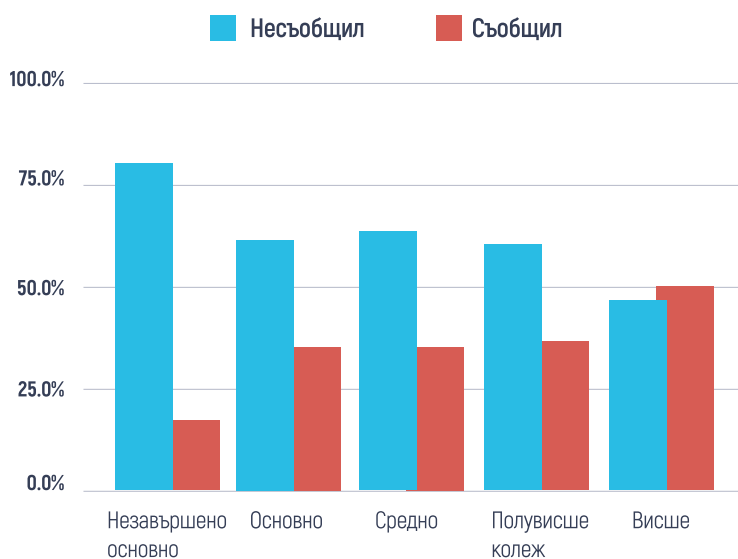
Изследвани фактори, влияещи върху нивата на съобщаване от гражданите

Демографски и социално-икономически фактори	Пол на жертвата
	Възраст
	Големина на домакинство на жертвата
	Материално положение на домакинството
	Образование
	Заетост
	Тип населеното място
	Продължителност на пребиваването в населеното място (квартала)
Нагласи, емоции и възприятия на жертвите	Безпокойство, когато е сам вкъщи след като се стъмни
	Безпокойство от опит за влизане с взлом в дома
	Възприятия относно уличната престъпност
	Възприятия относно организираната престъпност
Безпокойство, когато минава пеша през квартала по тъмно	
Характеристики на престъплението	Тип престъпление (кражба на МПС, кражба от МПС, умишлена повреда на МПС, кражба на велосипед, домова кражба, опит за домова кражба, кражди във вили и прилежащи помещения, кражба на селскостопанска продукция, грабеж, кражба на лични вещи, сексуално престъпление, нападение/заплаха)

Направеният статистически анализ⁵⁸ показва, че за разлика от изследванията в други страни, в България демографските и социално-икономическите фактори като пол, възраст, големина на домакинството, заетост, материално положение, местоживее не оказват значимо влияние върху нивата на заявяване от жертвите на престъпления в полицията. Единствено изключение прави полученото образование. По-високото образование увеличава вероятността да се съобщи престъпление на полицията при равни други условия (Фигура 27).

ФИГУРА 27.

Съобщаване за престъпление в полицията според степента на образование на лицата

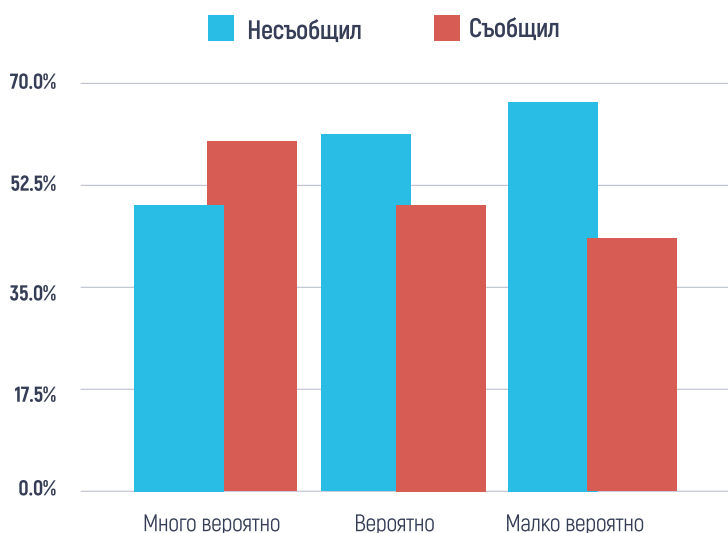
Източник: НИП

58* За да се провери кои фактори имат значим ефект върху нивата на заявяване на случаи на престъпления от гражданите е извършен логистичен регресионен анализ. Оценена е значимостта на ефекта на следните фактори (независими променливи) поединично и съвкупно: пол, големина на домакинство, от колко време живее на настоящия адрес, образование, заетост, материално положение, страх при преминаване през техния район пеша в тъмната част на деня, страх да останат сами вкъщи в тъмната част на деня, страх от влизане с взлом в дома им, тревожност от нарастване на уличната престъпност, тревожност от нарастване на организираната престъпност, големина на населеното място, тип престъпление.

Някои нагласи и възприятия на гражданите също оказват значимо влияние върху нивата на съобщаване, като например безпокойството от влизане с взлом в дома. Анкетираните лица, които смятат, че е по-вероятно да влязат с взлом в дома им, е по-вероятно да съобщят в полицията (Фигура 28).

ФИГУРА 28.

Разпределение на лицата с различна степен на тревожност от влизане с взлом, според дела на съобщили/несъобщили

Източник: НИП

Основната категория фактори, която оказва влияние върху нивата на съобщаване от гражданите са характеристиките на самото престъпление. За разлика от останалите страни, няма данни престъпленията, свързани с насилие да се заявяват по-често. По-скоро, престъпления против собствеността е по-вероятно да се съобщават в полицията. Така например, жертвите на кражба на МПС е по-вероятно да заявят в полицията престъплението. Вероятността за съобщаване е близо 6 пъти по-голяма при равни други условия. Жертвите на домови кражби също е по-вероятно да съобщят в полицията. Вероятността за съобщаване е близо 3 пъти по-висока при жертвите на това престъпление при равни други условия. За сметка на това, жертвите на кражба на селскостопанска продукция е по-малко вероятно да съобщят в полицията при равни други условия.

Причини за несъобщаването, посочени от гражданите

Данните от НИП показват и основните причините, които гражданите посочват като обяснение защо не заявяват престъпления в полицията в България. Посочените обяснения варират според категорията и тежестта на престъплението (Фигура 29). Най-често споменаваните причини са:

- **Полицията не може да направи нищо / Няма доказателства** – тази причина изразява убеждението, че полицията дори и да иска, няма капацитет или възможност да се справи с престъплението. Отговорът преобладава при всички видове кражби.

- **Не беше толкова сериозно, нищо не загубих** – тази причина отразява по-общата тенденция, че леките престъпления често остават незааявени в полицията. Отговорът преобладава при опит за кражба с взлом, кражби от вили и прилежащи помещения, умишлени повреди на автомобили.

- **Полицията няма да направи нищо** – тази причина изразява по-скоро липса на доверие в полицията и убеждение, че полицията е незаинтересована да помогне на гражданите. Отново преобладава при кражбите, особено при по-леките видове.

- **Справих се сам, познавам извършителя** – тази причина вероятно отразява случаи, когато извършителят е роднина или познат на семейството. Отговорът се дава особено често при престъпления против личността като сексуални престъпления, нападения, грабежи.

ФИГУРА 29.

Причини, поради които гражданите не съобщават престъпления в полицията

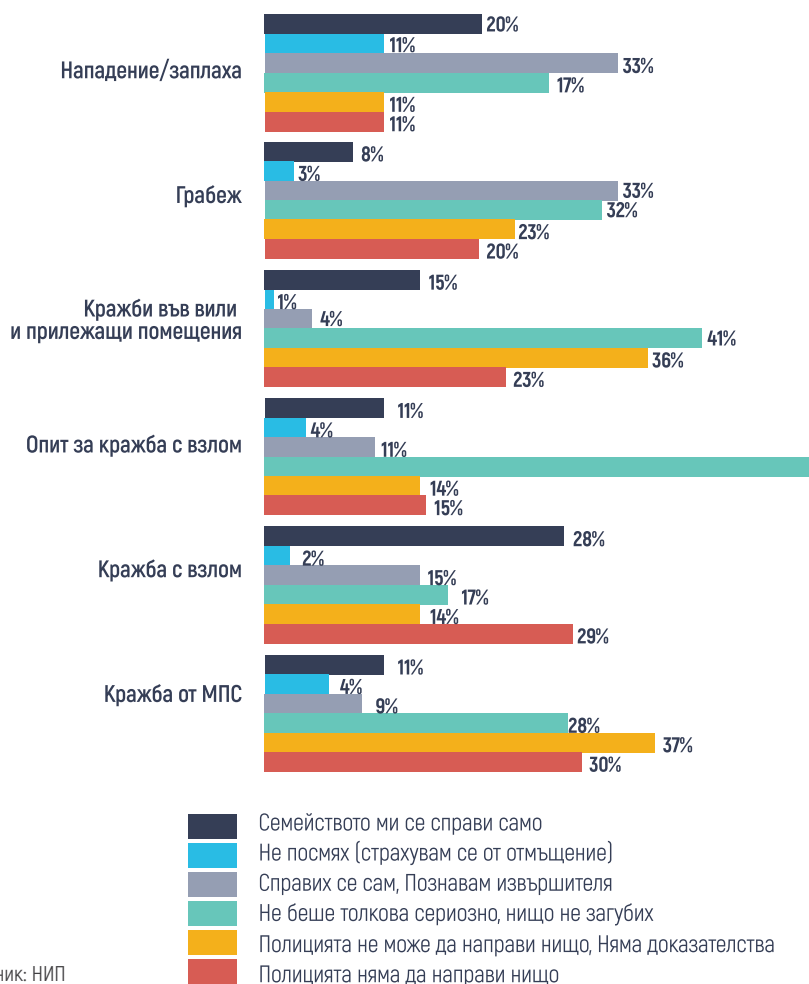
Източник: НИП

Недоверието в полицията, стремежът на хората да се справят сами или с помощта на семейството си и преценката, че някои по-леки престъпления като кражби от вили и прилежащи помещения не са достатъчно сериозни, за да бъдат съобщени в полицията, показват общата тенденция на липса на доверие в службите сред високия дял жертви, които не съобщават за случилото се в полицията.

Причините за несъобщаване се различават и в зависимост от престъпленията. При престъпленията против личността като цяло преобладава възприемането на престъплението като не особено сериозно или това, че пострадалият се е справил сам или с помощта на семейството си. При престъпленията против собствеността преобладават причините, свързани с недоверието към полицията (Фигура 30).

ФИГУРА 30.

Причини за несъобщаване в полицията по типове престъпления

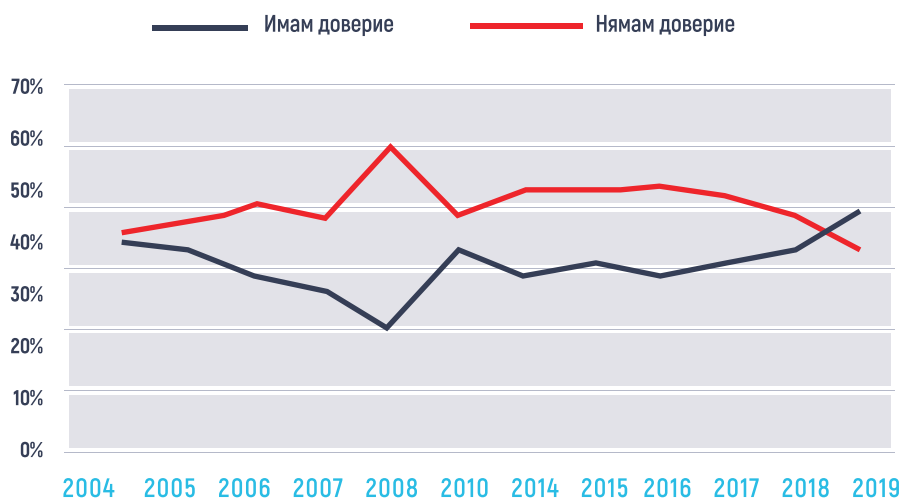

Източник: НИП

НИП не измерва директно нивото на доверие към българската полиция, но такива данни периодично се събират от изследванията на Евробарометър. Те показват, че през последните години доверието в българската полиция бавно расте и за пръв път през 2019 г. (Фигура 31) – откакто Евробарометър има изследвания в България, то е по-високо от недоверието.⁵⁹ Въпреки това, доверието в българската полиция остава значително под средното ниво за ЕС страните, като средно 72% от всички граждани на ЕС изразяват доверие в полицията.

ФИГУРА 31.

Нива на доверие и недоверие към полицията в България

Източник: [Евробарометър](#)

НИП предлага косвен индикатор за оценка на доверието към полицията, а именно субективните представи на гражданите относно конвенционалната престъпност. Както показват предишни проучвания на база НИП, този тип субективни представи до голяма степен се формират от медийното отразяване на тежки криминални инциденти и съответно действията на полицията. Активното публично отразяване на полицейските действия очевидно има силно въздействие върху съобщаването на престъпления в полицията от страна на гражданите.⁶⁰ В периода 2009 – 2012 г., с нарастването на престъпността в следствие на икономическата криза, се наблюдава и ръст сред дела на гражданите, които споделят, че уличната престъпност се е увеличила. След 2012 г. тенденцията се обръща, за да се върне на нивата от 2008 г. (Фигура 32).

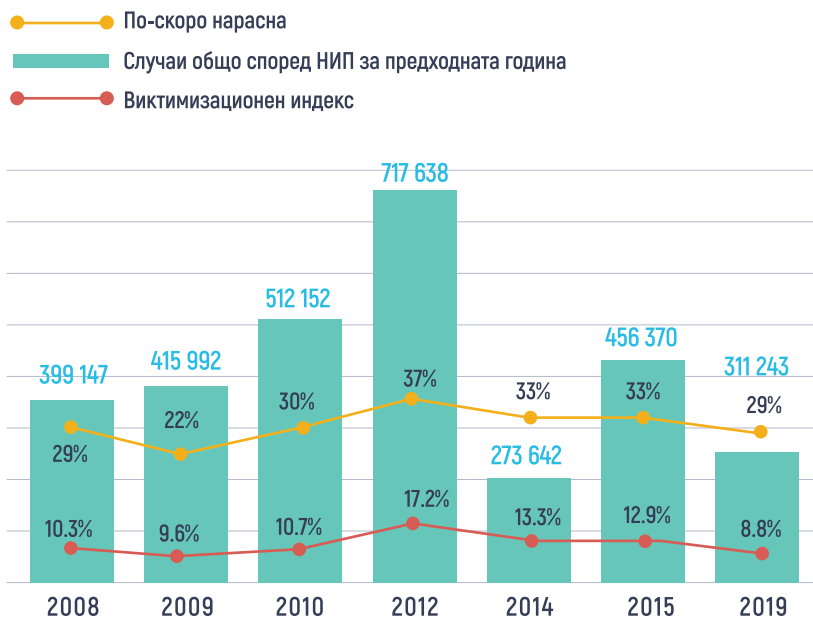
⁵⁹ Данните са налични онлайн на [European Commission, Public Opinion](#).

⁶⁰ Тенденции на престъпността в България 2000 – 2010 г.

ФИГУРА 32.

Представи за тенденциите на конвенционалната престъпност

Източник: НИП, МВР

Данните за доверието в полицията и възприетията за размерите на конвенционалната престъпност показват, че продължава да има значителни предизвикателства в комуникацията между институции и граждани. Въпреки известното подобрение след 2015 – 2016 г., скептицизмът и недоверието на гражданите към институциите продължават да са на твърде високи нива.

При интервютата и фокус групите с жертви на престъпления се очертават основните причини и механизми зад тези високи нива на недоверие и споделени убеждения за постоянно нарастваща престъпност, които имат пряко и силно негативно отражение върху противодействието на конвенционалната престъпност. Открити са два основни фактора, които формират тези негативни нагласи и убеждения. Първият е свързан с проектиране на личен опит или такъв на близки и познати от миналото в настоящето. Жертвите на криминални инциденти често са убедени, че ситуацията с престъпността не се е променила поради факта, че в близкото минало са били обект на престъпление. При интервюираните лица, типичният случай на личен опит е свързан с криминален инцидент от преди 5 – 10 години. Това води до формиране на убеждението, че престъпността остава висока и съответно нагласата, че няма смисъл да се търси полицията, защото тя продължава да не си върши работата. Вторият важен механизъм, който допринася за недоверието към полицията, се проявява основно при дребни престъпления (вандалски актове срещу собственост, дребни кражби и пр.), които остават широко разпространени. Жертвите на този тип престъпления обикновено не ги възприемат за достатъчно сериозни и изхождайки от представата си за висока престъпност считат, че дори да ги докладват в полицията, няма да им се обърне внимание. Това води до затворен порочен кръг.

3. Ролята на телефон 112 при регистрацията на престъпленията в България

Националната система 112 стартира пилотно през юли 2007 г., като до края на 2008 г. обхваща територията на цялата страна. В периода 2008 – 2011 г. спешни повиквания продължават да се приемат и от съществуващите от преди това национални номера на Бърза помощ (телефон 150), Полиция (телефон 160) и Пожарна безопасност и защита на населението (телефон 166). От септември 2011 г. системата на телефон 112 е основна точка за контакт на гражданите с полицията, в случай че станат жертви или свидетели на престъпление. Всички подадени сигнали се записват в информационната система на дирекцията и се подават към компетентното районно полицейско управление за регистрация и разследване.

Въпреки че Дирекция „Националната система 112“ е част от системата на МВР, тази национална служба на практика оперира извън и независимо от районните полицейски управления. В този смисъл, с утвърждаването на службата за първи път сигналите за престъпления от гражданите се регистрират, без това да зависи от преценката и съображенията на полицейското управление, което впоследствие трябва да реагира на подадения сигнал. При това, всяко обаждане се записва в електронната информационна система на телефон 112 и може впоследствие да бъде проверено по всяко време. Така допълнителен ефект от работата на службата е възникването на нов независим и обективен индикатор за нивото на престъпността в страната, който също може да съдейства за повишаване на нивата на регистрацията на престъпления от страна на полицията. Електронните записи на подадените сигнали на телефон 112 значително намаляват възможностите на районните полицейски управления за нерегистриране на подадените сигнали на пострадали граждани.

3.1. Разпознаване и използване на телефон 112

Настоящото изследване показва, че над 95% от населението в страна би използвало телефон 112 при спешен случай, а 29% са се обаждали на този номер през последните пет години (96% от всички анкетираните лица, които са се обаждали на спешен номер). 93% от обадалите се на телефон 112 не са имали никакви технически трудности, при 2% от обадалите се не е имало тон за набиране или връзката е прекъсвала, а при 3% телефонът е давал заето или никой не е отговорил на обаждането. В преобладаващата част от случаите, когато на място е бил изпратен екип (полиция, линейка, пожарна), анкетираните лица съобщават, че това е станало бързо (51%) или много бързо (36%). Едва 11% от хората, при които е пристигнал екип, смятат, че това е станало по-скоро бавно или много бавно.

Най-често хората са се обаждали на 112, за да извикат линейка (64%). Под една четвърт са се обадили, за да повикат полиция (24%) и 6% са повикали пожарна. 87% са останали доволни от оператора на телефон 112, а 11,5% са по-скоро недоволни или много недоволни. 98% от всички 3000 анкетираните лица биха се обадили при нужда на телефон 112.

Данните от Националната система показват и при кои категории престъпления гражданите най-често използват телефона. В 63% от случаите това са престъпления против личността, и по-точно случаи на домашно насилие и хулиганство, а 47% от случаите са свързани с престъпления против собствеността – най-вече при проникване в жилището и кражба (Фигура 33).

ФИГУРА 33.
Структура на позвъняванията на телефон 112 (2019)

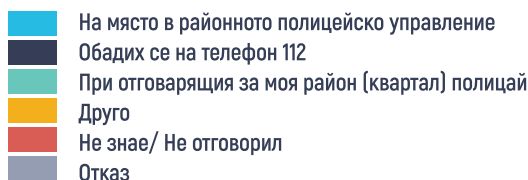
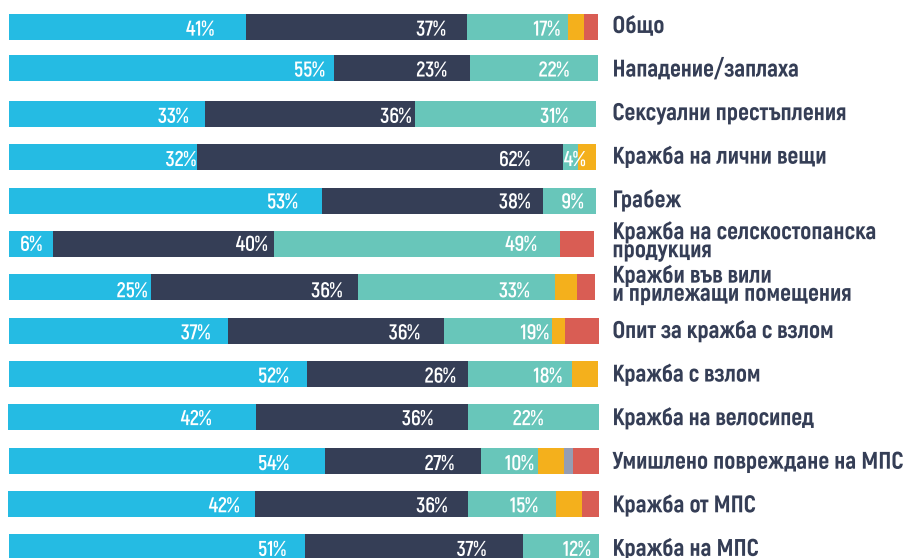
Източник: Национална система телефон 112

3.2. Подаване на сигнал за престъпление на телефон 112

Данните от НИП показват, че през 2019 г. подаването на сигнал за престъпление на телефон 112 е най-често използваният начин за осъществяване на контакт с полицията от страна на жертвите на престъпления. Всички жертви на престъпления, които са подали сигнал в полицията, са запознати със съществуването на номер 112. Въпреки това значителен брой граждани продължават да заявяват престъпления на място в полицейското управление или чрез сигнал до отговарящия за техния район/квартал полицай (Фигура 34). Сигналът на място преобладава при кражбите на лични вещи (62%), а при кражбите на селскостопанска продукция е вторият най-чест метод (40%) след подаване на сигнал при районния полицай. При повечето други типове престъпления (нападения, грабежи, кражби с взлом, кражби на велосипеди, умишлено повреждане на автомобил, кражби на МПС и кражби от МПС) обаждането на телефон 112 е най-честият метод за подаване на сигнал до полицията. От разпределението на метода за подаване на сигнал по типове престъпления може да се заключи, че сигнал на място (в РПУ или при районния полицай) се подава основно при по-леките кражби (Фигура 34).

ФИГУРА 34.

Свързване с полицията при различни типове престъпления

Източник: НИП

Жертвите на престъпления в големите градове и столицата по-често подават сигнал на телефон 112, докато в малките градове и селата предпочитан начин е да се подаде сигнал на място в РПУ или до полицаия, отговарящ за техния район или квартал (Фигура 35). Твърде малката извадка не позволява да се направи анализ на използването на телефон 112 по области в страната.

ФИГУРА 35.

Предпочитани начини за подаване на сигнал за престъпления от гражданите в зависимост от големината на населеното място

Източник: НИП

Различната възраст и образованието също имат пряко отражение върху ползването на телефон 112 при подаване на сигнал за престъпление. Сред по-възрастните жертви на престъпления е по-малък дялът на тези, подали сигнал чрез телефон 112 в сравнение с по-младите жертви (Фигура 36). Жертвите на престъпления с висше образование по-често предпочитат подаване на сигнал чрез телефон 112, в сравнение с тези със средно и основно образование. За сметка на това, сред жертвите с основно и средно образование по-голям дял са подали сигнал до техния районен/квартален полицай (Фигура 36).

ФИГУРА 36.

Предпочитани начини за подаване на сигнал за престъпление от гражданите в зависимост от образованието и възрастта на жертвата

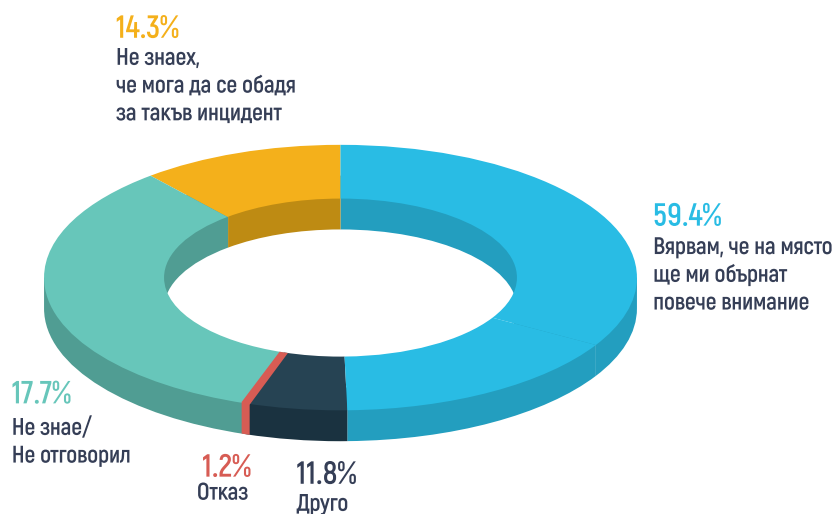

Източник: НИП

Причините, които хората изтъкват за подаване на сигнал на място, са основно свързани с убеждението, че на място ще им обърнат повече внимание (60% от всички жертви, които са съобщили в полицията по начин, различен от обаждане на телефон 112), като едва 14% смятат, че за подобен инцидент не е уместно да се обаждат на телефон 112 (Фигура 37).

ФИГУРА 37.

Основни причини да не се подаде сигнал за престъпление на телефон 112

Източник: НИП

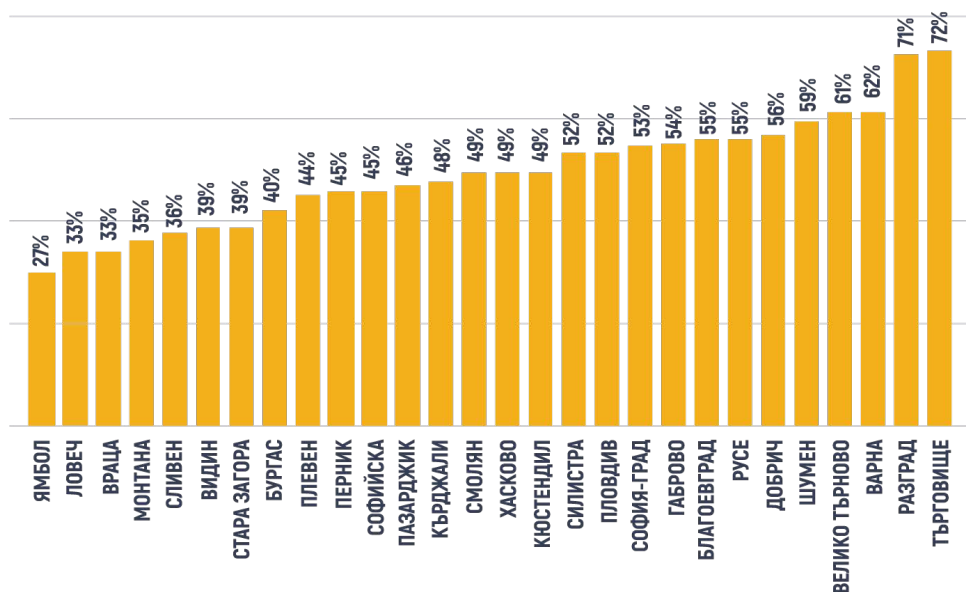
3.3. Регистриране на престъпления, за които е подаден сигнал на телефон 112

Данните на Националната система 112 и официалната полицейска статистика са съпоставими само до известна степен поради редица причини. На първо място, телефон 112 регистрира сигнали на граждани, които само проверка на обективната обстановка от страна на полицията може да отхвърли или потвърди дали наистина представляват престъпление. Наред с това, статистиката на телефон 112 и полицейската статистика използват различни системи за класификация на инцидентите, и в този смисъл не винаги съвпадат. В много случаи инцидент, класифициран като един тип престъпление от операторите на телефон 112, впоследствие, след установяване на фактите на място, се регистрира като съвсем друг тип престъпление. Също така на телефон 112 могат да бъдат подадени повече от един сигнал за един и същ инцидент от няколко отделни граждани, а и както стана ясно, все още е значителен дялът на гражданите, които предпочитат да заявят, че са станали жертва на престъпление директно в тяхното РПУ или на отговорния за техния район полицай.

В този смисъл, сравнението на данните от Националната система 112 и полицейската статистика е възможна само на база общ обем сигнали спрямо общ брой регистрирани престъпления, като съпоставка по категории престъпления е по-скоро проблемна. Съпоставянето на наличните данни за 2019 г. показват, че общо регистрираните престъпления от полицията в България са между 27 и 72% от получените сигнали на телефон 112 в отделните области на страната. В областите Търговище, Разград, Варна и Велико Търново броят регистрирани престъпления от полицията е най-близък до броя подадени сигнали на телефон 112, докато в Ямбол, Ловеч, Враца, Монтана и Сливен броят регистрирани престъпления от полицията е до три пъти по-нисък от броя подадени сигнали на телефон 112 (Фигура 38).

ФИГУРА 38.

Каква част от постъпилите сигнали за престъпление на телефон 112 се регистрира впоследствие от полицията

Източник: МВР

Предвид високия дял на жертвите на престъпления, които според данните от НИП са подали сигнал директно на място в РПУ или до техния районен/квартален полицай, очаквано е броят на регистрираните от полицията престъпления по-скоро да надвишава броя на подадените сигнали към телефон 112. По-ниският брой престъпления, регистрирани от полицията, в сравнение с подадените сигнали на телефон 112, както и трудно обяснимите отклонения по отношение отделните категории престъпления, със сигурност се дължат на проблеми и разминавания между методиките и класификаторите за регистрация, използвани от двете служби на МВР, но вероятно една част от тях са свързани и с институционалните филтри.

Данните на Националната система 112 имат потенциал да се използват като важен показател за т.нар. институционални филтри при регистрация на престъпления. Този тип проблеми и разминавания на използваните методики за регистрация обаче, правят невъзможно използването на данните от телефон 112 като обективен външен индикатор на работата на полицейските управления на този етап.

Заклучение

Данните от настоящия анализ на конвенционалната престъпност за периода 2010 – 2020 г. показват устойчив спад при всички категории престъпления – както на тези против личността, така и на тези против собствеността. До голяма степен тези тенденции са свързани с подобренията икономическа конюнктура и продължаващите демографски процеси на спад в населението, и по-специално на младите мъже. В някои региони от страната като Южен Централен, Северен Централен и Северозападен този устойчив спад е по-ясно изразен, докато при други – като Югоизточния регион, престъпността остава сериозен проблем. Въпреки продължаващия скептицизъм в обществото по отношение данните на МВР за престъпността в страната, данните от НИП потвърждават, че като цяло полицейската статистика обективно отразява общата динамика и структура на конвенционалната престъпност в страната.

Същевременно делът на незаявената престъпност е на най-високото си ниво от началото на провеждането на НИП (2001 г.), като приблизително 2/3 от анкетираните граждани, жертви на престъпления, споделят, че не са заявили това в полицията. Въпреки че данните от Евробарометър показват повишаване на доверието към полицията, рекордният процент незаявена престъпност сочи наличие на сериозен проблем в комуникацията между МВР и гражданите. Самите граждани най-често посочват като причина недоверието в полицията и убеждението, че полицията не може или няма да направи нищо. Направеният анализ показва как високите нива на престъпност в страната от близкото минало, медийното отразяване и опитът на жертвите са създали през годините един негативен образ на полицията и останалите отговорни институции, който е изключително устойчив. Въпреки отсъствието на личен опит с криминални инциденти, хората продължават да са силно скептични към официалните данни за престъпността. Често срещани са и нагласите, че ако престъплението не е сериозно, няма смисъл да се съобщава в полицията.

Висок остава и делът на заявената, но нерегистрирана от полицията престъпност. Въвеждането на телефон 112 осигурява един добре разпознаваем и лесен за използване канал за съобщаване на престъпления, който обаче все още се използва недостатъчно от гражданите и особено от тези в малките населени места и от по-възрастното население.

Съобщаването на престъпления на телефон 112, наред с други предимства, осигурява и надежден ред за регистриране на сигналите в електронен формат, който до голяма степен гарантира възможност за последващ контрол относно надлежната регистрация на заявените престъпления от полицията.

Въпреки това, съпоставката на подадените сигнали на 1000 души население спрямо регистрираните престъпления на 1000 души население показва, че към момента сигналите към телефон 112 значително надвишават броя на регистрираните престъпления. Това разминаване се обяснява с разнопосочни интерпретации и показва ясно необходимостта от мерки в тази посока.

По отношение на идентифицираните в анализа проблеми при регистрацията на престъпленията срещу гражданите могат да се направят следните препоръки:

Проблем	Възможни мерки
Ниско ниво на заявяване на престъпления поради ниско доверие на гражданите към полицията	<p>По-висока и ефективна информационна активност особено на локално ниво от страна на местните полицейски структури.</p> <p>Активна кампания от страна на МВР за поощряване на гражданите да използват телефон 112 за заявяване на престъпления.</p>
Нерегистриране от полицията на заявени престъпления от гражданите (полицейски филтри*)	<p>Свързване на информационните системи на телефон 112 и полицейските управления и създаване на общ електронен регистър за подадените сигнали от гражданите, в който да постъпват както повикванията на телефон 112, така и сигналите, подадени на място в РПУ или към районния полицей. Тази мярка следва да се въведе заедно с хармонизиране на алгоритмите за регистриране на подадените сигнали.</p> <p>Въвеждане на механизъм за систематична обратна връзка към гражданите, подали сигнал за престъпление чрез телефон 112. Разработване и въвеждане на процедура за периодично търсене на информация от гражданите, подали сигнал на телефон 112 относно реакцията на полицията и последващите действия (напр. регистриране на престъплението, разследване).</p>

Предложените мерки целят да подпомогнат преодоляването на устойчивите нагласи за недоверие към полицията сред населението и широко разпространените убежденията, че няма смисъл да се съобщават престъпленията. Също така, мерките биха позволили по-висока прозрачност и отчетност пред гражданите от страна на полицията и намаляване на нивата не само на нерегистрираната престъпност, а в дългосрочен план – благодарение на повишаване на доверието в полицията – и на незаявената престъпност.

Приложение: Методологически бележки

Националното изследване на престъпността (НИП) е представително за населението на България на възраст над 15 г. Обемът на осъществените извадки в повечето изследвания НИП е 2500 анкетирани лица, а последното изследване от 2020 г. е с извадка от 3000 души. Подобна големина на извадката позволява да бъдат анализирани и данни за някои по-слабо разпространени престъпления. Въпреки че извадката надхвърля обичайните обеми на национално-представителните изследвания, трябва да се отбележи, че в някои държави изследването на престъпността се реализира с много по-големи извадки. Това позволява постигането на изключителна точност и висока чувствителност при регистриране на равнището на виктимизация дори по отношение на по-рядко срещаните престъпления и техните особености (напр. в САЩ извадката е от 60 000 души, във Великобритания – 46 000). Международните изследвания на престъпността разчитат на извадки между 1000 и 2000 души.

В НИП се събира информация за престъпления, на които анкетираните лица са били жертви през последните 5 години, в предходната година и/или в годината на провеждане на изследването. Получените през януари – февруари 2020 г. данни за извършените в предходната година престъпления се отнасят за периода януари – декември 2019 г., а за престъпленията през последните пет години – за периода 2014 – 2019 г. Основните теми, които са предмет на изследване в НИП, са представени в обобщен вид в Таблица 2.

Обобщените резултати от НИП се представят в следните индекси:

- **Виктимизационен индекс** – жертви на поне 1 от 8-те най-разпространени престъпления.
- **Докладване в полицията** – дял на жертвите на престъпления, които докладват в полицията.
- **Социо-демографски профил на жертвите на престъпления.**

Връзка между НИП и полицейската статистика

В рамките на настоящия доклад на редица места се извършват сравнения с данни от полицейската статистика. При анализ на тези сравнения е важно да се знае, че НИП изследва и регистрира реалните нива на престъпността в страната. Полицейската статистика по целия свят, макар и изчерпателна сама по себе си, има съществени пропуски – както в регистрирането на съобщените от жертвите престъпления, така и в невъзможността да се оценят размерите на незааявената престъпност.

ТАБЛИЦА 2.

Основни теми в националното изследване на престъпността

Престъпления	Кога	Колко пъти (миналата година)	Къде	Уведомихте ли полицията?	Подробности за съобщаването	Сериозност на инцидента	Допълнителни въпроси
--------------	------	------------------------------	------	--------------------------	-----------------------------	-------------------------	----------------------

Престъпления против собствеността

Кражби на МПС	•	•	•	•		•	• c, f, b
Кражби от МПС	•	•	•	•	•	•	• c
Умишлено повреждане на МПС	•	•	•	•		•	
Кражби на велосипеди	•	•	•	•		•	
Взломни кражби	•	•		•	•	•	• c
Опити за взломни кражби	•	•		•	•	•	
Взломни кражби от вили и прилежащи помещения	•	•		•	•	•	• c

Престъпления против личността

Грабежи	•	•	•	•	•	•	
Кражби на лично имущество/ джебчийски кражби	•	•	•	•		•	• e
Сексуални престъпления	•			•		•	
Нападения/заплахи	•	•	•	•	•	•	• d

a. Задават се въпроси относно причините за съобщаване или несъобщаване за престъплението в полицията, удовлетвореността от начина, по който полицията се е отнесла към съобщението и причините за неудовлетвореност от нейните действия.

b. Намерен ли е автомобилът.

c. Беше ли откраднато нещо; каква беше стойността му; има ли нанесени щети; каква е стойността им.

d. Извършена ли е кражба от извършителя; брой извършители; познава ли извършителите пострадали; използвано ли е оръжие и какво е било то.

e. Било ли е джебчийска кражба.

f. Застрахована ли е била собствеността, име на застрахователя, проблеми с изплащане на застраховките.

Информация за анкетираното лица и неговото домакинство:

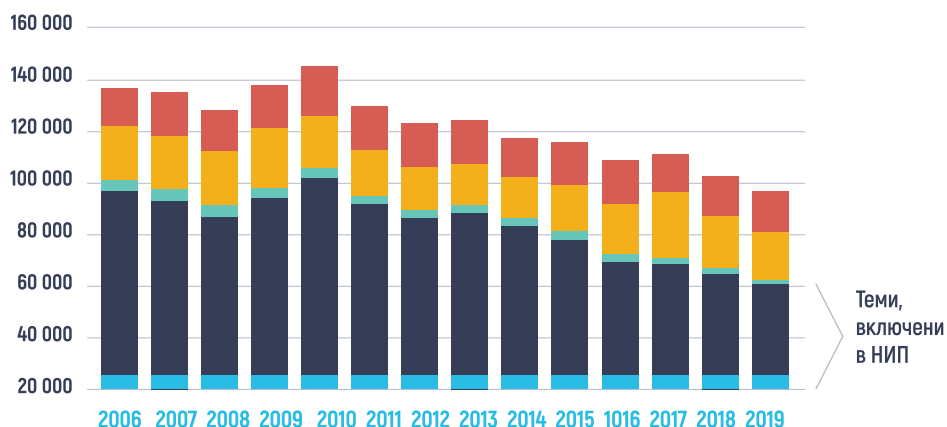
Получена е информация за следните социално-демографски характеристики на анкетираните лица: възраст; пол; големина на домакинството; големина на населеното място; вид жилище; професия; доходи; образование.

Изследванията на престъпността са независим инструмент, който позволява да се направи оценка както на самата престъпност, така и на работата на полицейските служби и на нагласите на гражданите към тях. Въпреки че като всяко подобно изследване НИП работи с определени нива на стохастична грешка, това не е основание получените резултати или наблюдаваните тенденции да бъдат поставяни под съмнение. Там, където малкият брой случаи от даден тип престъпление не позволява извеждането на надеждни резултати (при размера на използваната извадка), това се уточнява експлицитно.

Трябва да се отбележи, че анализът на полицейските регистрации показва една важна структурна промяна в извършваните престъпления, които засягат данните от НИП. Преди влизането на България в ЕС, в полицейската статистика преобладават регистрирани престъпления против собствеността, които са близо 2/3 (62% през 2006 г.) от всички регистрирани престъпления, докато през 2019 г. престъпленията против собствеността са под половината регистрирани престъпления (48%) От своя страна, това е основната група престъпления, които НИП може да регистрира достатъчно надеждно (Фигура 39).⁶¹

ФИГУРА 39.

Структура на полицейската статистика и теми, включени в НИП

- Други престъпления
- Общопасни престъпления (без посегателства спрямо МПС)
- Посегателства спрямо МПС - чл. 346
- Престъпления против собствеността - чл.194-218в НК
- Престъпления против личността - чл.115-161 НК

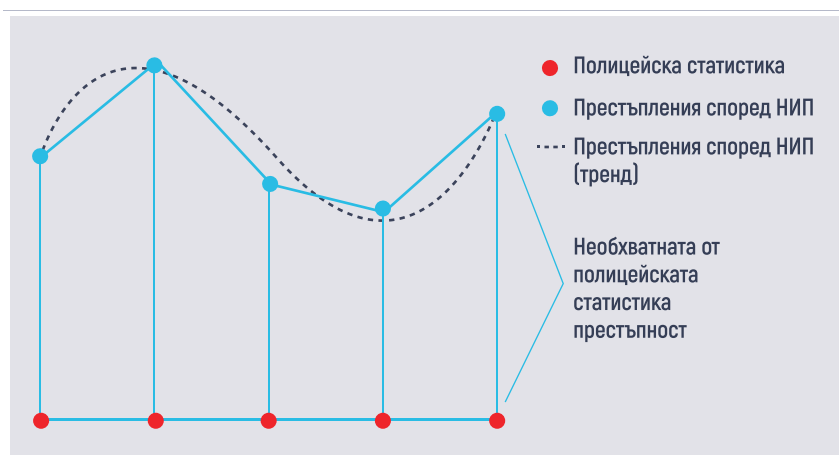
Източник: МВР

61* Не всички престъпления против собствеността и против личността са включени в НИП.

Тъй като въвеждането на НИП като независим източник на информация се случва едва през 2001 г., е трудно да се оцени и доколко официалната полицейска статистика обективно и точно отразява нивата на престъпността в предишните периоди. Един от основните показатели, които използва НИП, е т.нар. виктимизационен индекс, който показва дела на българските граждани, които са станали жертва на поне едно от осемте най-често регистрирани престъпления в страната – кражби на МПС, кражби от МПС, кражби на велосипеди, кражби в жилище, опити за кражба от жилище, кражби на лично имущество, грабеж и нападения/заплахи. Основното предимство на този индекс е, че позволява директно сравнение между данните, събрани посредством НИП, и статистиката на регистрираните престъпления от полицията, която се публикува ежегодно от МВР.

Полицейската статистика и НИП се допълват в много аспекти (напр. полицейската статистика регистрира видове престъпления, които не се засягат във виктимизационни изследвания като НИП и обратното), но там, където е налична информация за един и същ тип престъпление, НИП трябва да бъде разглеждан като първичен източник на информация. НИП е основното средство за оценка на надеждността и пълнотата на полицейската статистика, а не обратното.

ФИГУРА 40.
Връзката между НИП и полицейската статистика

Съществуват три основни причини, обуславящи разликите между полицейската статистика и реалните нива на престъпност в една държава:

1. Гражданите заявяват пред полицията, че са станали жертва на престъпление, но то не се регистрира от полицията. Това явление се обозначава като „полицейски филтри“.

2. Гражданите решават да не заявят в полицията, че са станали жертва на престъпление, защото не мислят, че полицията може да им помогне или пък намират престъплението за маловажно. Тази ситуация описва явлението „латентност“.

3. Правната система на конкретна държава не припознава определено деяние като престъпление. Така полицейската статистика не го отчита като такова, докато в друга държава е възможно да се регистрира като престъпление.

Полицейски филтри

Има няколко възможни мотива полицията да не регистрира⁶² престъпления, заявени от гражданите, макар че е невъзможно да бъде направена точна количествена оценка на всеки от тях. Тези мотиви могат да се сведат до няколко основни: политически натиск за намаляване нивата на престъпността, кариерни мотиви на регионалните/районните полицейски ръководители, стремеж на РПУ/ОДМВР да са в „златната среда“ и да не привличат вниманието на политическото ръководство.

Незаявена престъпност

Нивата на латентност са различни за различните категории престъпления и зависят от множество фактори. НИП измерва както латентността на включените в изследването престъпления, така и тежестта на различните причини едно престъпление да не бъде съобщено в полицията.

В НИП се задава следният въпрос за по-често срещаните типове престъпления на анкетирани лица, станали жертва, но незаявили в полицията за случилото се:

Защо Вие или някой друг не съобщихте в полицията?

- Не беше толкова сериозно, нищо не загубих
  - Справих се сам/ Познавам извършителя
- Не е работа на полицията/ Не беше нужна полиция
  - Уведомих други служби за това
  - Семейството ми се справи само
- Полицията не може да направи нищо/Няма доказателства
  - Полицията няма да направи нищо
- Страхувам се / Не обичам полицията / Не искам да имам работа с полицията
  - Не посмях (страхувам се от отмъщение)
- Друго

⁶² Регистрирано престъпление е всяко заявено престъпление, по което е образувано досъдебно производство от прокурор и разследването е възложено на разследващ полицай от МВР; или извършената проверка е приключила и материалите са изпратени в прокуратурата с мнение за образуване на досъдебно производство, което се води от следовател.* – Полицейска статистика, методологически бележки.

Правната система

Дефиницията на престъпленията се определя от законова рамка, която дефинира и регулира, поставяйки норми, по които действат различните засегнати институции. Въпреки общите възгледи, които са заложили в законодателствата на повечето държави и опитите да се въведе единна система в страните от ЕС, все още има съществени различия както в правните дефиниции относно понятието „престъпление“, така и в методологията за водене на статистика от полицейските служби. Например в страни с по-консервативна дефиниция за престъпление в статистиките се включват множество по-леки провинения (напр. административни нарушения и др.), което често води до погрешни заключения и спекулации при международни сравнения. Дори при изключително тежко престъпление като умишленото убийство, което се разпознава от всяка правна система по света, не винаги могат да се направят коректни сравнения – най-простият пример за това е, че някои страни включват опитите за убийство заедно със самите убийства в статистиката, а други водят тези две категории отделно.⁶³

Освен че обясняват част от разликата между реалните престъпления, съобщени в полицията, и това, което регистрира полицейската статистика, особеностите на правните системи в международен план правят сравненията между различни държави некоректни и спекулативни. Поради тази причина Интерпол спря да публикува сравнителни данни от полицейските статистики на различните страни, Евростат публикува брой регистрирани престъпления от няколко основни вида (убийство, кражба с взлом, грабеж), но без да съобщава броя на 100 000 души⁶⁴, с изричното обяснение, че дори нормирани, въпросните абсолютни стойности не са предмет на международни сравнения, а трябва да бъдат сравнявани единствено промени, тенденции и разлики във времето, които остават относително неповлияни от различията в правните системи и методиките за регистрация.

Видове престъпления, изследвани в НИП

Не всички престъпления са обект на изследване в НИП. Престъпления, при които няма ясна жертва или други специфични престъпления не са предмет на интерес при виктимизационните изследвания⁶⁵ (Фигура 41). Наред с това, полицейската статистика използва малко по-различна категоризация на самите престъпления, която не се припокрива изцяло с НИП.

---

⁶³ Могат да бъдат изтъкнати още редица аргументи за относителността на статистиката дори в този краен случай – например убийства, които се регистрират като самоубийства по една или друга причина (корупция, липса на външни следи и т.н.).

⁶⁴ Брой престъпления на 100 000 души население или брой убийства на 100 000 души са стандартни индикатори, използвани в някои международни сравнения на престъпността, които имат за цел да неутрализират големите разлики в населението между различните държави.

⁶⁵ Такъв пример са транспортните произшествия.

ФИГУРА 41.

Категории престъпления в полицейската статистика и в НИП

Латентност, полицейски филтри, реална и регистрирана престъпност

Някои хора стават жертви на определен тип престъпление повече от веднъж в рамките на една година. Латентността обаче се изчислява на база само последния случай, при който анкетираното лице е станало жертва на този тип престъпление. Такава оценка на латентността е достатъчно близка до реалната и същевременно позволява продължителността на анкетата да остане в разумните граници, наложили се като международен стандарт при този тип изследвания.

При сравнение на тенденциите във времето между полицейската статистика и НИП, трябва винаги да се има предвид латентността, тъй като тенденциите на полицейската статистика се влияят от заявената престъпност, а не от незаявената.

ТАБЛИЦА 3.

Полицейската статистика и виктимизационните изследвания

	Статистика на МВР	Изследване на жертвите
Цели	Предоставя на органите на МВР статистика за престъпността, подпомагаща изпълнението на техните задачи.	Предоставя допълнителна информация за нерегистрирани или незааявени в полицията престъпления; дава по-пълна картина за жертвите (образование, доход, връзка с престъпника) и извършителите на престъпления.
Видове престъпления	<ul style="list-style-type: none"> • престъпления против личността (убийства, изнасилвания, телесни повреди, и др.), • престъпления против собствеността (кражби и др.), • общоопасни престъпления (кражба на МПС, палеж и др.) • други 	<p>Срещу домакинствата и гражданите:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кражба на и от МПС, увреждане на МПС • кражба на велосипед, • взломна кражба и опит за взломна кражба, кражба на лични вещи, • грабеж, сексуални престъпления, нападение/заплаха
Начин на събиране на данни	<p>Полицията регистрира:</p> <ul style="list-style-type: none"> • престъпления, докладвани от граждани • престъпления, оповестени от публични източници. 	Социологическо изследване с интервюта: събират се данни за лица или домакинства, които са станали жертва на престъпления, независимо дали са били или не са били заявени на полицията и регистрирани от нея.
Стойности, измерващи престъпността	Брой престъпления на 100 000 души	<ul style="list-style-type: none"> • Брой жертви на 100 души (превалентност) • Брой престъпления на 100 души (инцидентност)
Представителност	Голяма: над 100 000 престъпления се регистрират годишно	Анкетира се представителна извадка от минимум 1000 души от цялата страна. В САЩ извадката е от 60 000 души, в Великобритания 46 000. ICVS и ICS разчитат на извадки от 1200 – 2000 души.
Честота на събираните данни	Ежедневно	Национални изследвания са правени през 2001 г. и 2005 г. (НСИ), 2002 г. (UNICRI), 2003 г. (НЦИОМ), 2004 г. и 2005 г. (ЦИД), 2007 г., 2008 г., 2009 г., 2010 г., 2011 г., 2013 г., 2020 г. (ЦИД). Също така 1997 г. и 2000 г. само за София (UNICRI), 2004 г. само за Варна (ВСУ). През 2015 г. и 2016 г. НИП блок е включен към други национални представителни проучвания. Блокът съдържа основните въпроси за главните НИП индикатори: дали анкетираните лица са ставали жертва на някое от осемте типа престъпления, включени във виктимизационния индекс и дали са съобщили в полицията.
Разлики	Включва престъпления във частни фирми, държавни учреждения, жертви под 15 г. възраст.	Изключва данни за частни фирми и държавни учреждения, жертви под 15-годишна възраст, престъпления в МВР и армията.

ПУБЛИКАЦИИ НА ЦЕНТЪРА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА:
КОНВЕНЦИОНАЛНА И ОРГАНИЗИРАНА ПРЕСТЪПНОСТ

